№ 77 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 15 ԱՊՐԻԼԻ

1915
ՔԱՌԱՍՈՒՆԶՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 15 ԱՊՐԻԼԻ № 77

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ՍՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Солომоновская ул., № 21.

Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզվով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.

Տպարանի տելեֆօն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».

TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ԱՊՐԻԼԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 8 ՌՈՒԲԼԻ

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած։

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. Նամակադրոշմ։ ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել՝ I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպէկ։

Պրեմիաներ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան բաժանորդները, որոնք 1915 թ. ընթացքում լրիւ վճարած կլինեն 10 ր. բաժանորդավճարը, կը ստանան որպէս պրեմիա հետեւեալ նոր լոյս տեսնելիք գրքերը. 1) «Ծանչվածը»—մեծ վէպ Շահրիարի հայկ. յեղափոխ. կեանքից, 2) «Հայկական հարցը»—լուսաբանված դոկումենտներով։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՌՈՒՍԱՑ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆԸ ՀՌՈՄՈՒՄ

—

Ռուսաց նախկին դեսպանը՝ Կ. Պոլսում, Միխայիլ Նիկոլայեվիչ Գիրսը նշանակվել է դեսպան Հռոմում, ի տեղի Կրուպէնսկիի, որ արձակվել է այդ պաշտօնից։

Հռոմի ռուսաց նոր դեսպան Գիրսի անձնաւորութիւնը կապված է հայկական ռէֆորմների վերջին ծրագրի հետ, որ նրա ղեկավարութեամբ մշակեց և խմբագրեց աւագ թարգման Մէնդելշտամը. Նրա գործունէութիւնը Կ. Պոլսում աչքի ընկնող և պատմական գործունէութիւն էր, ուստի և նրա նշանակումը դեսպան Հռոմում, ներկայ տագնապալից և պատմական օրերում, ունի իր առանձին կարեւորութիւնը և իմաստը։

Ներկայումս, երբ Իտալիայի հանդէս գալը համաեւրոպական պատերազմի ասպարէզում յօգուտ այս և այն պատերազմող կողմի կարող է ահագին նշանակութիւն ունենալ, երբ Իտալիան, օգտվելով հանգամանքից, աշխատում է իրականացնել իր ազգային ձգտումները, ձեռք բերել հողային նոր նուաճումներ, հաստատել քաղաքական, տնտեսական նոր տիրապետութիւններ, երբ նա հող է պատրաստում իր բաժինը և մասն ունենալ Թիւրքիայի առաջիկայ բաժանման մէջ,—ահա այդպիսի մի ժամանակ Հռոմի դեսպանութեան պաշտօնը կարեւոր և առաջնակարգ նշանակութիւն է ստանում։

Ճիշդ է, Ռուսաստանի անմիջական շահերը չեն ընդհարվում իտալական շահերի հետ, բայց այն հանգամանքը՝ թէ ինչ դիրք կը բռնէ Իտալիան բալկանեան գործերում առ հասարակ և Թիւրքիայի վերաբերմամբ, ուր նա, Փոքր-Ասիայի արեւմտեան ծովափերում տնտեսական շահեր ունի, մեծ նշանակութիւն է ստանում։ Այդ պատճառով և Հռոմի դեսպանը պէտք է լինի մի փորձված, արեւելեան գործերին քաջ ծանօթ և ճարպիկ դիպլոմատ, որ կարողանայ իտալական քաղաքականութեանը նպաստաւոր դիրք բռնել տալ դէպի եռեակ համաձայնութիւնը։

Արդ, այդպիսի փորձված, հմուտ և ճարպիկ դիպլոմատ հանդիսանում է Գիրսը, որ, Կ. Պոլսի դեսպանութեան պաշտօնավարութեամբ, կարողացել է մօտիկից ծանօթանալ արեւելեան գործերի հետ։ Հայկական ռէֆորմների խնդրում նա ցոյց տուեց մեծ հմտութիւն, տոկունութիւն և կարողացաւ, հակառակ գերմանական դիպլոմատիայի բոլոր փոչընդոտներին, գործի դեկը իր ձեռքում պահել և ստիպել Թիւրքաց կառավարութեան ստորագրել 1914 թ. յունվարի 26-ի համաձայնութիւնը։

Հռոմում նա ունենալու է նոյնպէս մի ճարպիկ հակառակորդ՝ գերմանական դեսպան Բիւլօվին, բայց որովհետև Իտալիայի ազգային ձգտումները նպաստաւոր են եռեակ համաձայնութեան կողմը թեքվելուն, ուստի յուսալի է, որ Գիրսը կարողանայ յաղթական դուրս գալ իր բարձր միսիայից։

Հ. Առաքելեան

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ԴԷՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

13 ապրիլի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական։ Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Ապրիլի 10-ին և 11-ին տեղի ունեցան աննշան ընդհարումներ Արդուինի ուղղութեամբ և Ալաշկերտի հովտում։

Մնացած զօրաճակատներում փոփոխութիւն չը կայ։

ԲՈՍՖՈՐԻ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԻՒՆԸ

—

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

13 ապրիլի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Պաշտօնական։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Ապրիլի 12-ին Սև-ծովի նաւատորմը ռմբակոծեց Բոսֆորի բերդերը։

Բերդերից մինի վրա նկատվեցին մեծ պայթումներ։

Նեղուցում գտնվող Թիւրքական գրահանաւերից մէկը ապարդիւն տեղը պատասխանեց մեր կրակին։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Հեղինակաւոր աղբիւրից տեղեկացնում են, որ ապրիլի 12-ին Սև-ծովի նաւատորմը, առաւօտ. ժամը 6-ի մօտերը, մօտեցաւ Բոսֆորին։

Ռազմանաւերը առ. ժամը 8-ին կրակ բացին խոշոր թնդանօթներից բերդերի և մարտկոցների վրա։ Նրանք աջողութեամբ ռմբակոծեցին Ֆեների երկու բերդերը, Կարիբջէ, Ռումբուրնու և Ուզունիար մարտկոցները և Կավակի երկու բերդերը Մաջարի հետ։

Ռմբակոծութիւնից յետոյ նկատվեցին մեծ պայթումներ բերդերից մինի վրա։

Նեղուցում գտնվող թիւրքական ռազմանաւերը ռմբակոծվեցին և ետ քաշվեցին։ «Տուրգուտ» գրահանաւը ապարդիւն կրակում էր մեր ռազմանաւերի վրա։ Մեր ռազմանաւերի կրակը ստիպեց դուրս եկած ականանաւերին ետ գնալ։

Հիդրօ-աէրօպլաններից դիտվեց մեր ջեշտակի կրակի հետեւանքները։ Թիւրքաց մարտկոցները ի զուր տեղը փորձեցին ռմբակոծել մեր օդագնացներին։

ԴԱՐԴԱՆԷԼԻ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

—

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

12 ապրիլի

ԼՈՆԴՈՆ.—Մալտայից հաղորդում են, որ բրիտանական «Տրիումֆ» զրահանաւը, որի վրա ընկան 3 ռումբ Դարդանէլի մարտկոցներից մէկից այն ժամանակ, երբ զրահանաւը ռմբակոծում էր Գալիպոլի թերակղզու ամրութիւնները, ստացել է աննշան վնասուածքներ։ Զրահանաւի վրա գտնվող մարդկանցից վիրաւորվել են երկուսը։

ԼՈՆԴՈՆ.—Լօնդօնի լրագիրներից մինի թղթակիցը, որ դիտել է Դարդանէլի նաւատորմի գործողութիւնները, հաղորդում է, թէ նրա կարծիքով նեղուցները պաշարել անհնարին է առանց ցամաքային մեծ զօրաբանակի աջակցութեան։ Ոչ մի նաւատորմ չէ կարող անցնել նեղուցի նեղ տեղով, մինչև որ այդ տեղը ազատ չը լինի ստորջրեայ ականներից։ Իսկ երբ զօրքը ափ կիջնէ, նեղուցէ ափերի քարքարոտութեան պատճառով նա պէտք է գրաւէ թշնամու դիրքերը ցամաքից բացառապէս իր ջանքերով, առանց նաւատորմի աջակցութեան։ Գալիպոլին և Գալիպոլի թերակղզին գրաւելը, հաւանօրէն, կը նպաստէ նեղուցը ականներից մաքրելուն։

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

—

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

13 ապրիլի

ԼՈՆԴՈՆ — Ծովակալութիւնը հաղորդում է, որ դաշնակից զօրքը ափ է իջել Գալիպոլի թերակղզում։

—

(Լրագիրներից)

◆ «Р. В.»-ին հեռագրում են Օդեսսայից. «Կ. Պոլիս են եկել աւելի քան 1000 գերմանացի նաւաստի։ Գաղտնի կերպով բերված վեց ստորջրեայ նաւի մասերը կարգաւորվում են։ Այժմ Կ. Պոլսում գերիշխող դերը պատկանում է Գօլց-փաշային, որին ենթարկված են նոյնիսկ գեներալ Սանդէրսը, Էնվէր-փաշան և Ջէմալ-փաշան»։

◆ «Р. В.»-ին հեռագրում են Ստոկհօլմից. «Գերմանիայում ձեռքից ձեռք է անցնում հաշտութեան պայմանների նախագիծը, որովհետև լրագիրներում արգելված է խօսել առհասարակ հաշտութեան մասին։ Նախագծի հիմունքում դրված է փոխանակութեան գաղափարը։ Ռուսաստանը և Աւստրիան փոխանակութիւններ են կատարում Լեհաստանում և Գալիցիայում։ Գերմանիան զիջում է Բէլգիայի Ֆլամանդ Օվկիանոսի կղզիները, ստանում է բէլգիական Կոնգօն և նորանոր փոխանակումներով ստեղծում է Աֆրիկայում ահագին գերմանական գաղութային պետութիւն։ Ֆրանսիան Գերմանիայի համաձայնութեամբ միանում է Բէլգիայի հետ. Գերմանիան զիջում է Ֆրանսիային Էլզասի ղուռ ֆրանսիական շրջանը։ Ռուսաստանին նրաշխիք է տրվում Սև-ծովի նրա եզերքների ապահովութեան իմաստով և առաջարկվում է երկու վարիանտ.—կամ Թիւրքիան յայտարարվում է չէզոք ու կորցնում է նաւատորմ պահելու իրաւունքը, իսկ Բոսֆորի և Դարդանէլի ամրութիւնները քանդվում են, կամ թէ ռուսները ստանում են Բոսֆորի հիւսիսային շրջանը, որը նրանք ամրացնում են, և Թիւրքերին մնում են Կ. Պոլիսը և Դարդանէլը, որոնց նրանք նոյնպէս ամրացնում են։ Ռուսաստանը ստանում է Կովկասամերձ Հայաստանը, իսկ Թիւրքիան ճանաչվում է իբրև գերիշխան ներքին Հայաստանում»։

◆ Կ. Պոլսից, ներքին գործերի մինիստր Թալէաթ-բէյի արած կարգադրութեան համաձայն, Վանի կառավարական հաստատութիւնների բոլոր գաղտնի վաւերագրերն ու արժէքաւոր իրերը փոխադրել են Բիթլիս։ Վանի հարուստ Թիւրքերը, ենթադրելով թէ երիտասարդ Թիւրքերը կամենում են յանձնել Վանը առանց կռուի, մեկնել են երկրի ներսը։

◆ Վանի շրջակայքում, ինչպէս հեռագրում են «Р. Сл.»-ին, զէնքի են կանչված 18 տարեկան պատանիները։ Նոր կազմակերպված քիւրդերից կազմված է ալայ և Մամէդ բէկ Մօլլա-օղլու հրամանատարութեամբ ուղարկված է Էրզրումի պատերազմաքեմը։ Մօլլա Հասան գիւղից երեք վերստ հեռու, Վանի մօտ, Քէշիշ լեռան վրա Թիւրքերը դրել են երկու թնդանօթ։

◆ Զմիւռնիայի ռմբակոծութիւնը դաշնակից նաւատորմի ձեռքով առաջ է գնում մեծ եռանդով։ Մի քանի ռազմանաւ ռմբակոծում են Սարոսի ծոցի կողմից։

◆ Մոսուլից դէպի Վան է ուղարկված արաբական մի գունդ Սաիդ փաշայի հրամանատարութեամբ։ Ենթադրվում է, որ այդ գունդը կուղարկվի Բաշկալէի կողմը՝ Ատրպատականում գտնվող ռուս զօրամասերի դէմ գործելու համար։

◆ «Р. Сл.»-ում տպված է. «Հռոմի համաձայն, Նորին Վեհափառութիւն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, Թիւրքահայաստանում սկսված հայկական կոտորածների տեղեկութիւններից յուզված, հեռագրով դիմել է իտալական թագաւորին։ Կոչ անելով Վիկտոր Էմմանուէլի մարդասիրական զգացմունքներին և Իտալիայի ժողովրդի վեհանձնութեան, Կաթողիկոսը միջնորդում է, յանուն քրիստոնէութեան և մարդասիրութեան, եռանդով պաշտպանել Թիւրքիայում պաշտօնավարող իտալական դիւանագիտական ներկայացուցիչների միջոցով քրիստոնեայ հինաւուրց ժողովրդի զաւակներին, որոնք տառապում են և հալածանքների տակ հեծում»...։ Մենք չը գիտենք, թէ «Р. Сл.»-ի յարգելի խմբագրութիւնը ինչ աղբիւրներից է քաղել յիշեալ լուրը, այնքան էլ ոչ անհաւանական, եթէ նկատի ունենանք բոլորն. բայց թւում է, որ եթէ իսկապէս այդպիսի հեռագիր ուղարկվել է Էջմիածնից, հայ մամուլը յամենայն դէպս չէր կարող իրազեկ չը լինել։

ՑՆՈՐԱՄԻՏ ԵՐԱԶՆԵՐ

—

Ցաւագար Թիւրքիայի քաղաքական ամբողջութեան ու պետական վիասակար գոյութեան անկոչ պաշտպանների «նուաճողական զառանցանքները» ստեղծեցին վերջին ազգակործան աւանտիւրան, որի ծանր հետեւանքի պատասխանատւութիւնն ընկած է օսմանեան անհեռատես «ռազմագէտների» տխրահռչակ պարագլուխ Էնվէր-փաշայի և նրա գերման արբանեակների վրա։

«Երիտասարդ-Թիւրքերի» մարզված լաբախաղացն երազում էր՝ Կովկասի նուաճմամբ զարդարել իր անարժան ճակատը յաղթական պսակով։

Զի՞ որ մեր գեղածիծաղ աշխարհը Մեծ Ռուսաստանի այն մարգարտաշար մանեակն է, որի իւրաքանչիւր շարանը պսկված է արեւելեան բռնապետների թագերից։

Ահա ինչու Թիւրք «հայրենասէրների» համար Կովկասի «նուաճման» խաբուսիկ հեռանկարն այնքան ոգեւորող և այնքան գրաւիչ էր։

Այդ քաղաքական ցնորքը համարվել է Թիւրք թեթեւամիտ ղեկավարների գործելակերպի ալֆան ու օմեգան և նոյն ձգտումն անցել է մամուլի ու գրականութեան բովից, աղդել է երկրի մտաւորականութեան աշխարհահայեացքի ու մտածելակերպի վրա, բորբոքել է Թիւրք ֆանատիկ մասսայի ռազմական տրամադրութիւնը և բարձրացրել է նրա կրօնական ոգեւորութիւնը։

Այսօր արդէն այդ երազական գաղափարը՝ պարուրված պանիսլամական պատմով և «ղազավաթի» շեփորի ու թմկահարութեան խլացուցիչ աղմուկի տակ՝ տուեց ողորմելի արդիւնք...

Թիւրք մտաւորականութեան տհաս իդէօլօգները կարծես բնազդաբար գիտակցել են, որ իսլամ ժողովրդի հասարակական ու իրաւական գոյութիւնը պայմանաւորված է արեւմտեան քաղաքակրթութեան հիմունքների իւրացմամբ։

Այդպիսով «երիտասարդ-Թիւրքերը» ըստիպված են մի կողմից խոնարհվել եւրոպական հրաշակերտ կուլտուրայի առաջ, իսկ միւս կողմից չեն դադարում ի խորոց սրտի ատել Մեծ Ռուսաստանին՝ որպէս օսմանեան պետութեան դարաւոր ու հզօր թշնամու։

Այս անհաշտ ու թունաւոր ոգին անշուշտ բղխում է բնական պատճառներից։

Թիւրք «հայրենասէրները» չեն կարողանում մոռացութեան տալ այն պատմական ճշմարտութիւնը, որ Ռուսաստանն արեւմտեան պետութիւններից առաջին էր, որ անցեալ դարում մի շարք մահացու հարուածներ հասցրեց արեւելեան հիդրային, ջլատեց ու թուլացրեց Փոքր-Ասիայի բարբարոս բռնապետներին և սանձահարելով սուլթանների գերիշխանութիւնը՝ ազատեց քրիստոնեայ մանր ազգերին օսմանեան անարգ գերութեան կուռ շղթաներից։

Պարտված, ստորացած ու սնանկացած Թիւրքիան այդ ծանր հարուածները կրելուց յետոյ աւելի անզգայացաւ ու բթացաւ. կենսունակութեան ոչ մի շարժում, առաջադիմելու ոչ մի քայլ. դարձեալ մնաց անչափ հաւատարիմ իր նախկին բարբարոսական աւանդներին։

Օսմանեան կայսրութիւնը վեց դար շարունակ չը փոխեց իր տիրած երկրի սօցիալական, մտաւոր, բարոյական ու կառավարչական պայմանները։

Ժամանակակից Թիւրքիայի անհեռատես քաղաքագէտների տխելութեան թոյնն ամբողջապէս ժայթքեց ներկայ համաշխարհային պատերազմի ընթացքում։

Թիւրք տխմար մտաւորականները մոլեռանդ ամբոխին կրկին ներշնչեցին «Կովկասի նուաճման» խաբուսիկ ցնորքներով։

Օսմանեան հասարակական կեանքին ու քաղաքական հոսանքներին լաւ տեղեակ և ռուս թերթերի նշանաւոր աշխատակից Վլ. Գորդլեվսկին վերջերս շօշափելով մի գեղեցիկ յօդուածում «Թիւրքական ռեվանշի» խնդիրը՝ բերել էր մի քանի բնորոշ օրինակներ։

Մի քանի տարի առաջ Ռուսաստան էր եկել Թիւրք «գրչակ-հրապարակախօս» Ջ. Նուրի, որն ամփոփել է իր ճանապարհորդական տպաւորութիւնները «Յիշողութիւններ հիւսիսի մասին» աշխատութեան մէջ։

Ամենից առաջ՝ Թիւրք գրողը չէ կարողանում սառնասիրտ տանել մեր երկրի լոյալ մուսուլմանների խաղաղ կեանքն ու անտարբեր վերաբերմունքը։

Մտնում է Ձմերային Պալատը։ Ահա կանգնած է «На Шипкѣ», «Османъ паша передъ Александромъ II» հանճարեղ արտադրութիւնների առաջ։

Այդ գեղարուեստական գործերը յիշեցնում են նրան իր հայրենիքի ամօթալի պարտութիւնը։

«Օսմանցի հայրենասէրը» խորասուզվում է ցաւատանջ խոհերի և «ազգասիրական» մտորմունքների մէջ։ Անհաշտ հոգու մէջ բունկված փոթորիկը մեղմանում է նրանով, որ «Թիւրք հրապարակախօսը» ռուս մեծ ժողովրդին անուանում է «կապիտ և մտաւոր զարգացման ստոր աստիճանի վրա կանգնած»...

Արեւելեան անզուսպ կիրքը տեղի է տալիս առողջ ու խելացի բանականութեան։

— Ոչ, մեծ է ռուս ազգը, անսահման է նրա հմայքը, անխորտակելի է նրա հզօրութիւնը,—խոստովանվում է Նուրին։—Ռուսաստանը հալածելով ասիացիներին արժանացաւ եւրոպական պետութիւնների մէջ քաղաքացիական իրաւունքի... Ռուսաստանը պէտք է դառնայ Թիւրքիայի համար առաջադիմութեան ու քաղաքակրթութեան օրինակ։

«Ա՜խ,—բացագանչում է Թիւրք գրողը,—եթէ մենք ունենայինք Պուշկինի, Լերմոնտովի, Գոգոլի, Տոլստոյի և Տուրգէնևվի նման գրողնե՜ր»։

Օսմանցի տուրիստն» անշուշտ տեղեկութիւններ ունէր ռուս Պառնասի անմահների մասին։

Բայց և այնպէս Ռուսաստանի քաղաքական հզօրութիւնը սարսափեցնում է Թիւրք գրողին։

Նրա երազած ապագայի հեռանկարն անչափ նպաստաւոր է «հիւանդ Թիւրքիայի» և մխիթարական՝ Թիւրք մտաւորականութեան համար։

«Եւրոպական պետութիւնների քաղաքական մրցումն ու տնտեսական հակադիր շահերն առաջ են բերելու ահեղ պատերազմներ... Այդ պայքարի ժամանակ բաղդն անշուշտ պիտի ժպտայ Թիւրքիայի դաշնակից Գերմանիային... Ռուսաստանը... իսկ Կովկասը տիրելու են Թիւրքերը»... Ահա նման քաղաքական զառանցանքներով սրտապնդված Թիւրք հրապարակախօսը հեռանում է «մոսկովների» երկրից...

Երիտասարդ-Թիւրքերի քաղաքական ձգտումներն աւելի ցայտուն գունաւորումներ ստացան բալկանեան պատերազմում։

Թիւրք ժուռնալիստ Աքա-Գիւնդիւզն, ոգեւորված Պ. Լօտիի անտեղի գովասանքներից, չը քաշվեց մամուլում յայտնել հետեւեալ միտքը. «Այս յարգանքը, որ ես տածում եմ դէպի Պ. Լօտին, կարելի է համեմատել միմիայն այն հերոսների յարգանքների հետ, որոնց աջողվելու է խլել Հնդկաստանն անգլիացիներից, Կովկասը՝ «մոսկովների բռունցքից»։

Դարձեալ քաղաքական ռեվանշի ուրուականը հանգիստ չէ տալիս խելացնոր երիտասարդ-Թիւրքերին։

Նոյն ոգով էլ Թիւրքիայի ղեկավարները տրամադրում են օսմանեան սարկացած ժողովրդին և ստեղծում պետութեան մէջ «հասարակական կարծիք» և «ռազմական ուժին»...

Զի՞ որ «վրէժի զգացումը մի ազգի հոգեոր վերածնութեան ազդանշանն է»...

Այս քաղաքական ռեվանշի և դարաւոր ատելութեան սերմերի թունաւոր պտուղները թող այժմ ճաշակեն ցաւագար Թիւրքիայի անմիտ քաղաքագէտները։

Արդէն մարմնանում է եւրոպական մի հրապարակախօսի հետեւեալ խելացի գուշակութիւնը։

«Քանի քաղաքակրթութիւնը չէր հասել իր զարգացման գագաթնակէտին, Եւրոպան ակամայից հաշտվում էր Թիւրքիայի անկախ գոյութեան հետ... բայց այժմ էլ դարձեալ նպաստել այդ պետութեան յարատեւելուն ու հիմնաւորվելուն և այդպիսով խանգարել նրա վերջնական անկումը՝ նշանակում է հակառակ գնալ մարդկութեան նուիրական շահերին... Ճակատագիրն արդէն դատապարտել է նրան։ Թիւրքիայի գերեզմանը փորված է նախ իր սեփական և ապա միւս պետութիւնների ձեռքով»։

Արեւելեան հիդրան դատապարտված է մահվան։ Արդէն սկսվել են հոգեվարքի վերջին գալարումներն ու ցնցումները...

Մ. Ղազարեան

ԻՆՉ ՎԻՃԱԿԻ ՄԷՋ ԷՆ ՀԱՅԱՑ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՔԻՒՐԴԸ ՄՆԱՑԵԱԼ ՄԵՐ ՆԴԱԲԵՐՆԵՐԸ

VI

Կրթական գործը Հայաստանի այն նպաստները և այն կարօտ չէ դրամական սեփականութեան ... [illegible]

[illegible]

Բանկեր պաշտօնական անձերը կրնային էլ, թէ Անատոլուի հայ երկրագործը իր հողին հետ և ապրանքին իր ... [illegible]

Պէտք չէ մոռնալ, թէ՝ այս շրջանին մէջն ալ մասնաւորապէս հայերն և յաջին տպաւորութեան ... [illegible]

Ընդհանուր դիւղաց պէտք մասնաւոր ... [illegible]

Անատոլուի «ակիշ» ... [illegible]

Կան նաև Անատոլուի մէջ ... [illegible]

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

13-ՐԴ ԹՈՒԻՆ

Դեկտեմբերի 28-ին ... [illegible]

— Մէ՜ մոռնենք, կը կրկնենք:

Բեյերը ապրանքներ՝ ...

— Մենք էլ չենք տալ, ամեն մի աղջկան 10 ոսկի առնեք, ծախեցէք մեզ:

Տասը ոսկին նրանց շահաւորութիւն թէև զրկանք, բայց սասանեցրեց և նրանց ազատութիւնը:

բազմաթիւ ուսեալ խալաճներ, որոնք իրենց ազգին անունը սաորնացնող խոժոռութիւնները խրապէս կատէին:

Բաղդատելով Հայաստանի խիստ խղճալի հայութեան վիճակին՝ Փոքր-Ասիայի հայերու եթէ ոչ ինչքը, գէթ անձը փոքր ինչ ապահով կարելի է համարել:

Աշխարհի վրայ ով կրնայ հաւատալ տակաւին, թէ քիւրդը ինքն իրեն կամ ուէ մէկուն օգտակար կրնայ ըլլալ: Հին և նոր դարերու մարդկութեան բոլոր ապականիչ ժառանգութիւնները քիւրդին մէջ ներածուած են: Անիկա վայրենի չէ, կիսավայրենի ալ չէ, այլ Արևելքի հին, կիսավայրենի ցեղերու մնացորդն է և նոր Գերմանիայի՝ քաղաքակրթութիւնը Արևելքի մէջ մորթտող կոյր դերակատարը: Քաղաքականութիւնը շատ բան պիտի քաշէ զանոնք դարձի բերելու համար:

Ահա անոր համար Թիւրքիոյ խորհող մաքերը՝ քիւրդ ցեղէն կը սպասեն իրենց պետութեան կործանումը և քիւրդին՝ քիւրդէն բնաջնջումը, քան ուէ թշնամիէ:

Ահա անոր համար բոլոր քիւրդաբնակ, կամ թիւրքացած քիւրդաբնակ վայրերուն մէջի հայերն են, որ այս պահուն աւելի խիստ վտանգի ենթակայ կը համարուին:

Գաղթական

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
12 ապրիլի

ԲԷԼՕՍՏՕԿ. — Այսօր առաւօտեան ժամը 4-ին գերմանական մի «ցէպպելին» նետեց Բէլօստօկի վրայ 6 մեծ և մի քանի փոքր ռումբեր:

Զոհեր չը կան:

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ. — Պաշտօնական: Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Պօլանգէնի ծովափում ապրիլի 12-ին թշնամու մի յածանաւ ապարդիւն ռմբակոծեց երկու գիւղ:

Միևնոյն օրվայ առաւօտը գերմանական «ցէպպելինը» Բէլօստօկ քաղաքի վրայ նետեց մի քանի ռումբ, որոնք կորուստներ չը պատճառեցին:

Կարպատներում Պօլէնի մօտ ապրիլի 11-ին մենք աջողութեամբ վանեցինք հակառակորդի յարձակումները:

Ստրէյի ուղղութեամբ ապրիլի 11-ին և 12-ի առաւօտը յամառ կռիւ էր, որ դեռ չէ վերջացել:

Մնացած զօրաճակատներում սովորական հրացանաձգութիւն է:

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
12 ապրիլի

ՓԱՐԻԶ.—Բելգիայում մեր հակայարձակումները շարունակվում են աջողութեամբ մեր դաշնակիցների յարձակումների հետ միանգամայն համապատասխան:

Գերմանացիք շարունակում են գործ ածել խեղդող գազեր ռմբակոծութեան ժամանակ:

Հիւսիսային ուղղութեամբ մենք բաւականին առաջացել ենք: Իպրի աջ ափում բրիտանական զօրքերը պահեցին իրենց ձեռքում բոլոր դիրքերը, չը նայած գերմանացիների կատաղի յարձակումներին:

Արգօններում մենք շատ սաք կռւից յետոյ ձեռք ձգեցինք մի քանի խրամատ, 2 գնդակացիր և մի քանի գերի:

Մաասի աջ ափում գերմանացիների մեծաքանակ ույժերը հարկադրեցին մեզ նահանջել, բայց մենք մեր շեշտակի հակայարձակումով ետ մղեցինք թշնամուն:

Պաշտօնապէս յայտարարվում է, որ Իպրի հիւսիսային մասում ճակատամարտը շարունակվում է դաշնակից զօրքերի համար նպաստաւոր պայմաններում:

Գերմանացիք յարձակում գործեցին բրիտանական զօրաճակատի վրայ հիւսիս-արևելեան ու հարաւ-արևմտեան ուղղութիւններով, բայց աջողութիւն չունեցան. մենք մեր կողմից աջող հակայարձակման շնորհիւ առաջացանք Չրանցքի աջ ափում:

ԼՕՆԴՕՆ.—Գլխաւոր բանակի հրատարակած հաղորդագրութիւնը տալիս է Իպրի մօտ տեղի ունեցած ճակատամարտի ցայտուն պատկերը: Հաղորդագրութիւնը վկայում է բրիտանացիների աչքի ընկնող քաջութիւնը: Գերմանացիք արձակեցին անհամար ռումբեր պայթուցիկ նիւթերով. սակայն անգլիական հետևոտն գնդերը խիզախօրէն դիմադրեցին, չը նայած որ խրամատները լցվել էին սպանված ընկերներով և նոր գնդերը ստիպված էին քայլել դիակների վրայ... Բրիտանական զօրքերը, ի թիւս օրոց և վիրաւորները, գտնվում են լաւ տրամադրութեան մէջ: Գերմանացիների կորուստները անգլիացիներից աւելի խոշոր են: Ֆրէնչը հեռագրով շնորհաւորեց զօրքին ձեռք բերած արժէքաւոր հետևանքի առթիւ:

«Մօրնինգ-Պօստին» հաղորդում են հիւսիսային Ֆրանսիայից, որ կռիւն այժմ դառնում է ընդհանուր: Կռիւը շարունակվում է Լանսի մօտից սկսած մինչև ծովը: Իպրի հիւսիսային մասում կռւում են Վիւրտէմբուրգի դքսի զօրքերը:

ԱՒՍՏՐՕ-ՍԵՐԲԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
12 ապրիլի

ՆԻՇ.—Լոյս ապրիլի 10-ի գիշերը մենք յարձակում գործեցինք թշնամու գետային նաւերի վրայ Զէմլինի հիւսիսային մասում և փչացրինք նրանցից մինը, որ մեծ անհանգստութիւն առաջ բերեց Միացած նաւերի մէջ և Դունայի երկու ափում: Թշնամին պատասխանեց հրացանաձգութեամբ ու գնդակացիրներով, որոնցից մենք սակայն չը տուժեցինք:

Թշնամին ռմբակոծութիւն սկսեց Բելգրադի վրայ նաև մեր օդագնացների դէմ: Կրակն անօգուտ էր:

ՀԱՄԱԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
13 ապրիլի

ՎԱՐՇԱՎԱ.— Բելգիական միսսիան մեկնեց Վարշավայից:

ՍՕՖԻԱ.—Վախճանվեց մակէդօնական ազատագրական շարժմանը աջակցող պաշտօնաթող գնդապետ Նիկօլովը:

ԼՎՕՎ.— Պետական Դումայի նախագահ Ռօձեանկօն գեներալ-նահանգապետի պալատում երէկ կայացած ճաշի ժամանակ արժանացաւ Թագաւոր Կայսրի կողմից ողորմած զրոյցի:

ՍՕՖԻԱ.—Նիդէրլանդական հաւատարմատարի հետ պատահած դժբաղդութեան հետևեալ օրը, (որ մահացաւ վայր ընկնելուց), գերմանական դեսպանը եռանդով փորձում էր ձեռք ձգել հօլլանդական միսսիայի գաղտնի արխիվի բանալիները:

ՀՌՕՄ.— Աշխատանքի կօնֆեդէրացիայի աւագ քարտուղարը յայտնում է, որ կօնֆեդէրացիան, հակառակ միջադէպի սկզբին կայացրած վճռի, չի յայտարարի ընդհանուր գործադուլ զօրահանութեան րոպէին:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

✦ Բոլոր նշաններից երևում է, որ Բուլգարիան անխուսափելիօրէն նետվելու է պատերազմի գիրկը: Բուլգարիայում ռազմի պատրաստութիւններն աւարտված են: Մ[...] քաղաքի թերթերը գրում են, որ [...] մօտ ժամանակում երրեակ համաձայն[...] պետութիւնները պահանջելու են Բ[...] գարիայից որոշել իր դիրքը վերջնակա[...] պէս և այդ մասին տեղեկացնել երրեակ [...] մաձայնութեանը երկու օրվայ ընթացք[...]

✦ «Daily Grafhic»-ը հաղորդում է, [...] ունգարական պարլամենտը մերժեց [...] գումարներ տալ պատերազմական ծախսեր[...] համար:

✦ Կարպատներում սկսվել են վճռակ[...] ճակատամարտեր:

✦ «B. B.»-ին հաղորդում են Կօլէն[...] գէնից. «Ֆրանց-Յօսէֆ կայսրը մի քա[...] անգամ ծպտեալ մեկնեց զօրաբանակը. վե[...] ջապէս համոզվեց՝ թէ ինչպէս խիստ սուղ [...] է Աւստրիան ներկայ պատերազմում [...] յայտնել է, որ նա և ամբողջ երկիրը մ[...] լորվել են Բեռլինի այն տեղեկութիւններ[...] որոնք վերաբերում են գերմանական յա[...] թութիւններին»:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—o—

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
12—13 ապրիլի

ԹԷՀՐԱՆ.—Մուշիր-ուդ-Դօվլէի կաբինէտի հրաժարականի և այսպիսի լուրջ րոպէին սկսված ընդհանուր խառնակ վիճակի պատճառով անգլիական դեսպանը և ռուսաց հաւատարմատարը ունկնդրութիւն խնդրեցին շահից և խնդրեցին նրան կազմել այնպիսի կաբինէտ, որ կարողանայ դուրս գալ ստեղծված ճգնաժամից և խափանել գալիք հետևանքները:

Շահը երկու մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչների հետ խորհրդակցելուց յետոյ յանձնեց կաբինէտ կազմելը Սաադ-ուդ-Դօվլէին:

Քաղաքում ուժեղ յուզմունք է նկատվում պարսից ազգաբնակութեան և արտասահմանեան գաղութի մէջ, որը բաժանվել է պատերազմի պատճառով երկու բանակի, նաև բազմաթիւ հայերի մէջ, որոնք երկիւղ են կրում էկսցէսներից և որոնք պատրաստվում են ինքն իրանց պաշտպանելու:

ԹԷՀՐԱՆ.— Կաբինէտը դեռ կազմված չէ: Մէջլիսում երեկոյեան նշանակված է արտակարգ նիստ: Փողոցներում խռնվում է ամբոխը: Քաղաքում շրջում են ժանդարմներ և ոստիկաններ բացառապէս պարսիկ օֆիցէրների հրամանատարութեան ներքոյ:

Անգլիական և ռուսական դիւանագիտական ներկայացուցիչները երկրորդ անգամ ունկնդրութիւն խնդրեցին շահից և խնդրեցին նը յապաղել կազմելու կայուն կառավարութիւն: Շահը յայտնեց, որ ինքը վճռել է ամեն հնարաւորը անել՝ մայրաքաղաքում կարգ ու կանօնը պահպանելու և Պարսկաստանի չէզոքութիւնը պահելու համար:

Համոզվելով, որ Սաադ-ուդ-Դօվլէի համար անհնարին է կազմել կաբինէտ, որովհետև նրա դէմ են մէջլիսը, հոգևորականութիւնը և մայրաքաղաքի ամբողջ ազգաբնակութիւնը, շահը վճռեց, երկու մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչների համաձայնութեամբ, դիմել աւելի ժողովրդական պրինց Էյն-ուդ-Դօվլէին, որին մէջլիսը խոստանում է աջակցել՝ գործադրելու ան[...] տաճգելի միջոցներ ճգնաժամի առաջն ա[...] նելու համար: Էյն-ուդ-Դօվլէն պալատ հր[...] աւիրվեց:

Քաղաքում տրամադրութիւնը լարված [...] սակայն կարգ ու կանօնը դեռ չէ խախտվ[...] Շահնշահի բանկը ժ. 2-ին կէսօրին դռնե[...] փակեց: Բանկի առաջ կանգնած է ամբոխ[...] որին զսպում է ոստիկանութիւնը:

ԹԷՀՐԱՆ.— Այսօր կէսօրին գերմանակ[ան] հաւատարմատարը հանդիսաւորապէս, շրջ[...] պատված սեփական պահակախմբով, ըն[...] առաջ մեկնեց գերմանական դեսպան պրին[ց] Րէյսին, որ գալիս է Կում:

Գերմանական և աւստրիական դեսպան[...] ները ց. ժ. 6-ին հանդէսով մեկնեցին Թէհ[րան] րան շրջապատված ժանդարմէրիայով [...] ոստիկանութեամբ: Պրինց Րէյսին ուղեկ[...] ցում են 5 գերմանացի, ի թիւս որոց յայտ[...] նի արտիլէրիստ Հազլէն:

Լուրեր են պտտվում, որոնց դժուար [է] ստուգել, թէ թիւրքերը մտել են Քիրման[...] շահ և թէ նրանց կողմն են անցել մի քանի ցեղեր, նաև թէ կանգ է առել պրինց Րէյ[սը], որին նախազգուշացրել են Թէհրա[նում] ստեղծված ճգնաժամի մասին, որը յայտնի չէ, թէ որի կողմը պէտք է թեքվի.

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
12—13 ապրիլի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Վախճանվեց յայտնի ժուռ[նա]լիստ Գրիգոր Գրադովսկին:

ՕԴԵՍՍԱ.—Դատաստանական պալատի ա[...] ռանձին նստաշրջանը կայացրեց իր դատա[...] վճիռը Նիկօլայէվեան վարկային ընկերու[...] թեան մէջ երևան հանված զեղծումների գո[րծի] առթիւ:

Դատապարտվեցին բանտարկեալների բա[...] ժանմունքում՝ Վլասէնկօն—4 տարով, Կրովօպոտկօվը՝ 3 տարի և 4 ամսով, Լէվիցկին և Վարշավէրը՝ 2 տարի և 8 ամ[սով], Իւզէֆօվը՝ 1 տարի և 8 ամսով, Բի[...] ժենէր Րապպօրտը և Գլադըշէյը—1 տարով, [...] բանտի՝ Տօրգօվիցկին 8 ամսով, Կարպակ[...]

— Ամեն մէկին 30 ոսկի էլ որ տաք, չենք տայ,—գոռացին քիւրդ երիտասարդները:

— Վալլահ,—գոռաց մի բէյ,—ինձ մի փլահի աղջիկ տուէք և առացէք 30 ոսկի, տամ էլ առաջին ծին ոչխար իր գառով:

— Մենք էլ կը տանք, մենք էլ կը տանք, —գոռացին միւս բէյերը, քանի որ ամաչում էին տուն երթալ՝ միայն հայ բանտարկեալներ տանելով իրանց վրանը և իրանց կանանցից ծաղրվել:

Բէյերն ուզում էին իրանց թուլամորթութիւնը փաղով ծածկել: Իսկ երիտասարդ քիւրդերի ագահութիւնը բորբոքվեց: Նրանցից մէկն ասաց ընկերներին.

— Վալլահ, ես իմ փլահ աղջիկը կը տամ Մստօ-բէյին, 30 ոսկին կառնեմ, 10 ծինն էլ հետը: Եթէ ես էս աղջկան տուն տանեմ, իմ Ֆաթին բեխերս կը պոկէ: Հարիւր փլահ աղջիկ չեմ փոխի ես իմ Ֆաթիի հետ. լաւ է ոսկով երթամ իմ վրանը, քան թէ հայ աղջկայ հետ:

— Րասօ, դու խելօք ես,—ասաց ընկերներից մէկը,—ես էլ իմ տան մէջ հաւն ու աքլոր մէկ տեղ չեմ կարող պահել: Ես էլ կը տամ...

— Ես էլ,—ասաց մի ուրիշը, և կանգնեցին:

Քիւրդ բէյերն եկան, աճուրդը գլուխ եկաւ: Եօթը հոգին եօթն աղջկան ծախեցին 30-ական ոսկու և 10-ական առաջին ծին ոչխար իր գառան հետ և գնացին, որպէս գի իրանց վարձն ստանան: Մնացին 6 հոգի 6 աղջկայ հետ, որոնք չուզեցան բաժանվել իրանց անգին աւարից:

Ճանապարհին մի քանի հարուստ քիւրդ բէյերի որդիներ, որոնք զուրկ էին մնացել, հասցրին երկու աղջկան էլ չիմնական ոսկով, ծախեցին ու տարան: Մնացին չորս ամուրի քիւրդեր և չորս հայ աղջիկներ. այս քիւրդերը ձեռել էին անպատճառ հայ աղջիկներին իրանց պահել մինչև մահ:

Երբ սարի գլուխն հասան և հեռուից իրանց գետնափոր խրճիթները տեսան, քիւրդերից մէկը ձիուց վար իջաւ ու ասաց.

— Ես ոչ միայն յոգնած եմ, այլ խիստ քաղցած եմ, ուզում եմ մի բան ուտել: Իջէք, քիչ հանգստանանք և ապա շարունակենք մեր ուղին:

— Քիւրդերն էլ ուզում էին ոչ միայն հանգստանալ, այլ և իրանց աւարը մի լաւ զննել ու հրճվել: Իջան, խուրջինները բացին և մի-մի խարոված հաւ դուրս բերին իսխի մէջ փաթթած, մանրեցին, դրին իրանց կանանց առաջ, առաջարկեցին միասին ուտել:

Աղջիկներից գեղանին, որի անունը Մարգարիտ էր, պատասխանեց իրան յափշտակողին:

— Ես պաս եմ, Ծննդի պաս է, ես չեմ ուտի:

— Դու էլ փլահ չես, դու կրմանջի կնիկ ու կրմանջ ես,—ասաց քիւրդը,—ինչպէս թէ չես ուտի:

— Ես իմ յոյսս դրել եմ էն մայր Աստուածածնի վրայ, որ Ցիսուսին կեանք տուեց, աշխարհ բերեց: Նա ինձ կը պահէ: Ես Տիրամօր տանջանքի պաս շաբաթը չեմ աւերի, չեմ ուտի: Ուզում ես՝ ինձ սպանէ, գնա «Մարիամ-Անային» պատասխան տուր:

— Ի՞նչ ես դրան խօսեցնում, Րաշօ—ասաց միւս քիւրդը,—դաշոյնի ծայրը կրծքին մեխիր, տես ինչպէս կուտէ...

— Հիմի որ սրանք մեզ չը լսեն, հապա վերջը մեզ իրանց ոտքերի տակ պիտի տրորեն,—ասաց երրորդը:

— Րաշօ,—ասաց չորրորդ քիւրդը,—բեր փոխենք. դրան ինձ տուր, իմ փախցրածին քեզ կը տամ: Հինգ էլ ոչխար տամ իրանց գառներով:

— Ցիսուսն էլ որ տաս, Մահօ, չեմ տայ, —ասաց Րաշօն:—Հիմի թող չուտէ, մեր վրանն որ տանեմ, հաւ էլ կուտէ, գառ էլ:

— Ես այդ աղջկան չեմ թողլ տայ, որ դու տանես քո վրանն ու տանջես: Ձի ուտում, ինչի՞ ես բռնանում, թող չուտէ: Ինձ դուրս է, ես դրան փլահ էլ կը պահեմ, թող իր պասն էլ պահէ, հաւատն էլ: Մեզ է է՜...

— Շատ մի խօսիր. աչքդ բռնեց սրա շողքը, հա՞...

— Րաշօ, թէ ախպէր ես, թէ ընկեր ես, ինձ լսէ, բեր փոխենք. քեզ տասը ոչխար վրան տամ, ալ ձիս էլ փէշքեաշ:

— Դու գիտես, որ բէյը քսան ոսկի տուեց, չը տուի:

— Ես քեզ յիսուն ոսկի կը տամ,—ասաց Հասօն,—բեր փոխենք:

— Աղջի՛կ, նստի՛ր, հաւը կեր, թէ չէ այս քեաֆիր ընկերներս ինձ կատաղեցնում են, հիմի դաշոյնս դուրս կը քաշեմ պատռանից... Դուք գիտէք, Րաշօն ձեռքը որ սրին տարաւ, առանց ներկելու տեղը չի դնի:

Թշուառ Մարգարիտը դողում էր կանգնած տեղը: Նա չէր ուզում պասն ուտել: Մինչ կատաղած Րաշօն աչքի պոչով ընկերների ընթացքն էր զննում, որ կարեօր դիրքը բռնէ, տեսաւ, որ միւս աղջիկներն էլ պասերը չեն ուտում: Բայց ինքն, որ մի անգամ խրախտացել էր, կրկին գոռաց:

— Փլահի աղջիկ, վերցուր և այդ հաւի կուրծքը կեր, մի պառաւ մօրս եփած բուխից կեր, որ «հալալվենք»:

Երբ հայի յամառ աղջիկը իր խօսքի վրայ պնդած չէր շարժվում, Րաշօն ձեռքը մեկնեց դաշոյնի դաստակին և այն է՝ պիտի դուրս քաշէր, Մահօյի դաշոյնը ոչ միայն կտրեց Րաշօյի աջը, այլև խրվեց նրա ձախ կողն ու ընկաւ:

Հասօն ու Սուլօն ապշեցին մի պահ, բայց Րաշօն արդէն ընկաւ սառեց: Տեսարանը սոսկալի էր: Րաշօյի արիւնն ողողեց նրա մօր եփած բուխն ու հաւը: Քիչ էր մնում, որ Մարգարիտը ուշքը կորցնէր:

Այս քստմնելի տեսարանի լռութիւնը խզեց Մահօն ու ասաց.

— Մարգարիտ, դու իմ կինն ես: Ես փախցրածս աղջկան տալիս եմ ձեզ, ընկերներ. ծախեցէք և բաժանեցէք:

— Ո՛չ,—ասաց Հասօն:—Ես իմ աղջկան կը տամ ձեզ և 50 ոսկի էլ վրան, միայն թէ Րաշօյի փախցրածը ինձ տուէք:

— Ոչ,—ասաց Սուլօն,—ես իմ փախցրածին ձեզ կը տամ, 50 ոսկի և 30 ոչխար կը տամ իրանց գառնով:

— Ես ձեզ ոչ մի գռօշ չեմ տայ, փախցրածս էլ աղախին կը պահեմ Մարգարիտի համար,—գոռաց Մահօն:—Իսկ ով որ ընդդիմանայ, ես նրան Րաշօյի կողը մխածս դաշոյնով պատասխան կը տամ:

— Քո դաշոյնով ինձ չես վախեցնի,—ասաց Սուլօն ու դաշոյնը քաշեց:

Մինչ երեք ընկերները դաշոյնները ձեռքներին իրար դէմ մենամարտում էին, մինչ քիւրդերը ոգևում էին իրարից աւարը խլել, 13 գեղանիներից ընտրեալն ու անմեղը այնպէս ետ դարձաւ, այնպէս վազվզելով ետ փախաւ, որ քիւրդերը ոչինչ չը կարողացան նկատել: Մարգարիտն արդէն երկու վերստ հեռացել էր քիւրդերից, երբ մենամարտողները նկատեցին նրա փախուստը:

Ձեզգանը կողոպտող քիւրդերին վաղուց հետամտում էին Ալաշկերտից կօզակները, որոնք մի երեսնեակ սրընթաց գալիս էին քիւրդերի ետևից: Այս կօզակները՝ յանկարծ Մարգարիտին նկատելով մի պահ կանգ առան, սկսեցին զննել: Տեսան որ թշուառ աղջիկը թաշկինակը օդի մէջ ծածանում, իրանց կողմն է վազում գոռալով՝

— Բրատ, բրատ, բրատ...

Անմիջապէս մօտեցան և գեղանուն բռնաւորների ճիրաններից ազատեցին: Մինչ այդ քիւրդերն էլ միւս կողմից էին գալիս, որ որսը չը փախցնեն, բայց երբ կօզակներին տեսան, ետ դարձան, վերցրին երեք աղջիկներին ու փախան դէպի Անթապ:

Թէև շատ էին ցանկանում կօզակները հետամտել քիւրդերին և երեք աղջկան էլ ազատել, բայց յիմնապետը թոյլ չը տուեց, քանի որ նրան իրաւունք չէր տրված սարի լանջի միւս կողմն անցնելու:

Բերին Մարգարիտին, հասցրին մինչև Իգդիր, ուր նա գտաւ իր փախստական ծնողներին:

Աղբիւր

1 տարի ու 5 ամսով, Բէսօլինին, Րէկօշը և Մօլչուգինը 1 տարով, Սիլվանսկին և Ցաբինիկովը 2 ամիս ու 10 օրով, Րիվկա Վարշավէրը—1 տարով, 6 հոգի 8 ամսով և մինը 6 ամսով։ Մնացածներն արդարացան մանիֆէստի զօրութեամբ։ Քաղաքացիական պահանջը բաւարարվեց $1^1/_2$ միլիօն ռուբլով։

ՍՏՕԿՀՕԼՄ.— Վիէննայից տեղեկացնում են, որ Րէյցենշտէյն ամրոցում հրդեհ ծագեց. կրակը լափեց արեւելեան սենեակները։ Ոչնչացան 1000 գրավիւր, որոնց թւում Ալբրէխտ Դիւրէրի անգնահատելի գրաւիւրները։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

—o—

ՅՕԳՈՒՏ ՀԱՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ

Ստացանք 1) Սուխումից, բժ. Մ. Զարգարեանից 10 ր., 2) Ղզլարից, Զաք. Նարիմանեանից 10 ր. և Ով. Նարիմանեանից 10 ր. փետրվար և մարտ ամիսների վճար՝ 20 ր., 3) Բագուից, Սաղեան գիւղացի Արտէմ Օսիպէչ Բարխուդարեանից Էջմիածնի Գլխ. Յանձնաժողովին յանձնելիք 40 ր., գումարը 70 ր.։ Նախկին ստացված 27,976 ր. գումարի հետ (տես «Մշակ» № 74) ստացել ենք 28,046 ռուբլի։

ՅՕԳՈՒՏ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐԻ

Ստացանք 1) Սուխումից, բժ. Մ. Զարգարեանից 10 ր., 2) Նոր-Բուխարայից, Ն. Յարութիւնեանից 10 ր., 3) Գրիշինօ կայարանից, Գ. Տէր-Գրիգորեանից, հանգանակված Սլաւտօվօ կայարանում, տ. Հերիքնազ Տէր-Գրիգորեանի միջոցով, 25 ր., գումարը 45 ր.։ Նախկին ստացված 5620 ր. 72 կ. գումարի հետ միասին (տես «Մշակ» № 71) ստացել ենք 5665 ռուբլի 72 կոպէկ։

ՅՕԳՈՒՏ ՆՊԱՍՏԱՄԱՏՈՅՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Հայկական Ընդհանուր Բարեգործ. Միութեան նախագահ վսեմ. Պօղոս-փաշա Նուպար փոխադրել է Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսին տասը հազար (10,000) ռուբլի յօգուտ Նպաստամատոյց Ընկերութեան՝ գաղթականների համար։

Ինչպէս յայտնի է, Ընկերութիւնը դիմել էր նորին վսեմափայլութեանը, ուղարկելով իր կանոնադրութիւնը և հրատարակած կոչը։

Նուպար-փաշայի այս նուէրի մասին Վեհ. Կաթողիկոսի դիւանը հաղորդել է Ընկերութեան վարչութեանը։

—

Նպաստամատոյց Ընկերութեան փոխ-նախագահ Հ. Առաքելեան ստացել է մի գրութիւն Լոնդոնից, որով հաղորդվում է, որ Լոնդոնի անգլօ-հայկական ընկերութեան նախագահուհի միս Րօբինզօնը կոչ է տպել անգլիական թերթերում՝ օգնելու Նպաստամատոյց Ընկերութեան և շուտով մի գումար կը փոխադրէ Հ. Առաքելեանին նոյն Նպաստամատոյց Ընկերութեան համար։

ՆՊԱՍՏԱՄԱՏՈՅՑ ԸՆԿ. ՎԱՐՉ. ՆԻՍՏԸ

Երկուշաբթի, ապրիլի 13-ին, կայացաւ Նպ. Ընկ. վարչութեան նիստը, նախագահութեամբ Ընկ. փոխ-նախագահ Հ. Առաքելեանի։ Ներկայացրած հաշիւներից երեւաց, որ մարտի 26-ին կազմակերպված ժողովաբարութիւնից ստացվել է ընդհանուր հասոյթ 6124 ր. 65 կ., ծախք՝ 1070 ր. 65 կ., զուտ արդիւնք մնում է 5054 ռուբլի. բացի դրանից, Տ. Նազարեանի ընծայած պատկերների վաճառումից մինչև այսօր ստացվել է մօտ 400 ր.։

Որոշվեց ներկայացնել հաշիւը իր վաւերացմամբ Թիֆլիսի ոստիկանապետին, շնորհակալութիւն յայտնել ժողովարարութիւնը կազմակերպող տիկնանց մասնաժողովին և Թաղամասերի կառավարչուհիներին ու բոլոր աջակցողներին։

Տիկնայք Հ. Մարտիրոսեանի և Իւլ. Սպէնդիարեանի զեկուցումից երեւաց, որ մայիսի 6-ին Թիֆլիսի Արքունական թատրոնում տրվելու է Գ. Միրզայեանի ղեկավարութեամբ մի մեծ համերգ, բաղկացած հանգ. Եկմալեանի գրուածքներից. ի միջի այլոց առաջին անգամ կը նուագվի Եկմալեանի «Ուվերտիւրան», Սպէնդիարեանի «Три пальмы»-ը և այլ կտորներ։ Համերգը խոստանում է լինել շատ փառահեղ և հետաքրքրական։

Ապա որոշվեց կազմակերպել Նկարիչ Խաչատրեանի պատկերների վաճառքը, որից գոյացած արդիւնքի $60^0/_0$-ը ստանալու է Ընկերութիւնը յօգուտ փախստականների։

Դրանից յետոյ վարչութիւնը վերջնականապէս քննեց և որոշեց գաղթականներին գիւղատնտեսական օգնութիւն ցոյց տալու հարցը։ Ընտրվեց մի մասնաժողով, բաղկացած ագրօնօմ Ա. Աթանասեանից, որ լինելու է լիազօր, միևնոյն ժամանակ ներկայացուցիչ Ընկերութեան Էջմիածնի Գլխ. Յանձնաժողովի մէջ և երկու գործակալներից (գիւղատնտես Ա. Պապաճանեան և Գառնիկ Նիկօլեան) և յանձնվեց նրան անմիջապէս մեկնել Ալէքսանդրոպօլ, այդտեղից Էջմիածին, ապա Իգդիր և Ալաշկերտ և կազմակերպել օգնութեան գործը։ Նպաստամատոյց Ընկերութիւնը իր վրա վերցրած լինելով Ալաշկերտի հովտի հայ փախստական-գաղթականներին գիւղատնտեսական գործիքներ հայթայթելու գործը, որի համար առ այժմ յատկացրել է 20,000 ր., յանձնվեց լիազօրին ըստ ամ հնայնի համագործակցել Էջմիածնի Գլխ. Յանձնաժողովին, համաձայնութիւն կայացնել նրա հետ՝ գիւղատնտեսական օգնութիւն միւս մասերը (լծկաններ, սերմնացու) կազմակերպել։ Որոշվեց տալ լիազօրին և նրա երկու օգնական - գործակալներին յանձնարարագրեր պատերազմական իշխանութեան և մարմինների անունով։

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂ. ԴՈՒՄԱՅԻ ՆԻՍՏԸ

(Ապրիլի 13-ին)

Նիստը սկսվեց քաղաքագլուխ Ալ. Իվ. Խատիսեանի նախագահութեամբ։

Մի երկու աննշան հարցադրումներից յետոյ, նախագահը տեղեկացրեց դումային, որ քաղաքային ծառայողները, կեանքի թանգութիւնից դրդված, դիմում են արել վարչութեանը և խնդրել աւելացնել իրանց ռոճիկը 10—$20^0/_0$-ով։ Ծառայողների այդ խնդիրը վարչութիւնը առ այժմ չէ առաջարկում դումայի քննութեան, որովհետև վարչութիւնը պէտք է դեռ պարզէ մի քանի խնդիրներ, օրինակ՝ թէ որքան հնարաւոր է այդ՝ քաղաքի համար ներկայ ֆինանսական սեղ պայմաններում, քանի որ միմիայն ծառայողների ռոճիկը ամսական կազմում է 60—70 հազար ռուբլի, թէ ինչպիսի ձևով իրագործել յաւելումը և այլն։ Վարչութիւնը խոստանում է մօտ ժամանակներս զեկուցում տալ այդ մասին։

Նախագահը կարդաց նաև ծառայողների կողմից իրան ուղղված նամակը, որից երևաց որ ծառայողներն էլ իրանց լուման ձգում են ընդհանուր գանձանակի մէջ պատերազմից վնասվածներին օգնելու գործում։ Այս անգամ նրանք նամակի հետ յանձնել են 1081 ռուբլի։

Այնուհետև նախագահը յայտնեց և այն, որ օրակարգի մէջ մտած խնդիրներից բացի՝ դուման պէտք է զբաղվի նաև երկու անհետաձգելի հարցով. Օրթաճալայի կղզու հաղորդակցութեան և քաղաքային գանձապահ Արամեանցին հիւանդութիւնից բուժվելու համար նպաստ տալու խնդրով։

Դուման, նախորդ նիստի արձանագրութիւնը լսելուց ու դիւրացնելուց յետոյ, անցնում է օրակարգի խնդիրներին։

Ընդունում է վարչութեան առաջարկը Օրթաճալայի կղզու հետ հաղորդակցութիւն ունենալու նպատակով յատկացնել 1000 ր. պարոմի համար. գոյութիւն ունեցող կամուրջի վրայով երթեւեկը դադրած է վըտանգաւոր։ Վարչութիւնը, նկատի առնելով Արամեանցի տկարութիւնը, որ նա կարօտ է լուրջ օպերացիայի, որի համար պէտք է գնայ Պետրօգրադ, խնդրում է տալ նպաստ 600 ռուբլի, այսինքն երեք ամսվայ ռոճիկի համեմատ, և աւելացնում է, որ 33 տարվայ իր ծառայութեան ընթացքում Արամեանցը երբէք նպաստ չէ ստացել։ Զը նայելով որ լսվում են հաւանութեան ձայներ իրաւասուների շարքերից, այնու ամենայնիւ նախագահը յայտնում է, որ այդ հարցը օրէնքով պէտք է վճռվի գաղտնի քուէարկութեամբ։

Այնուհետև քննվում է ամենահրատապ խնդիրը, առաջին անհրաժեշտութեան մըթերքների թանգութեան դէմ կռիւ մղելու խնդիրը։

Վարչ. անդամ Մ. Ա. Զաքարի զեկուցումը տպագրված-ուղարկված էր բոլոր իրաւասուներին։

Որովհետև իրաւասուները արդէն ծանօթ էին զեկուցման հետ, ուստի Մ. Զաքար գլխաւորապէս ծանրացաւ այն միջոցների ու երեք կոնկրէտ առաջարկների պատճառաբանութեան վրա, որ անում էր վարչութիւնը այդ առիթով։ Բայց տրված համառօտ զեկուցման մէջ անգամ մի շարք յայտնութիւններ վառ շտրիխներով ներկայացրին իրերի այսօրվայ դրութիւնը մատակարարական գործում և քաղաքային ինքնավարութեանը յատկացված պասսիվ դերը։ Օրինակ, յայտարարված է ամէնիխտարացիայի կողմից, որ առանց քաղ. վարչութեան կարգադրութեան կամ հաւանութեան ոչ ոք չի կարող վագոն ստանալ, որ անհագին գործավարութիւն է ձգված այդ նպատակով քաղաքային ինքնավարութեան վրա, որ քաղաքը յատկապէս ալիւրի համար միջնորդութիւն է զարթեցնում 2000 վագոն տալու և դրանից հազիւ թէ տրված է 200։ Մինչդեռ փաստերը ցոյց են տալիս, որ վագոններ ստանում են այնպիսի անձինք, որոնց համար քաղաքային վարչութիւնը չի խնդրել, և ստացվում են այնպիսի ապրանքներ, որոնց համար չէ միջնորդել վարչութիւնը և կարիք էլ չունի ազգաբնակութիւնը։ Եւ այդ այն ժամանակ, երբ լոգաբէթների համար մթերք մատակարարողներին վագոն չեն տալիս ու այդ մթերքները փտում են։ Վարչութիւնը թանգութեան դէմ կռւելու համար խնդրում էր յատկացնել 100,000 ռուբլի գլխաւորապէս ալիւրի պահեստներ բանալու համար։ Զեկուցման շուրջը տեղի ունեցած մտքերի փոխանակութեանը մասնակցեցին իրաւասուներ Տէր-տէրեան, բժ. Վեսելովզորով, Ի. Մ. Դօլուխանեան, Ալէքսէյէվ-Մեսխիէվ, Մարտիրոսեան, Գօտուա, Գ. Խատիսեան, բժ. Քանանով, Ս. Մազմանեան, Սուլխանեան, Խոսնդաձէ, Ա. Բաբով, Ա. Միլեան և Լ. Վաչնաձէ։ Դրանց մի մասը ջերմ կերպով պաշտպանում էր քաղաքային ալիւրի պահեստ բանալու առաջարկը. իսկ միւս մասը—գըլխաւորապէս Գ. Խատիսեան, Տէրտէրեան, Սուլխանով, Մազմանեան, Միլեան և Վաչնաձէ—գտնում էին ներկայ մոմենտում քաղաքի համար վտանգաւոր այդ ձեռնարկութիւնը, քանի որ վագոնի հարցը բարդացել է։

Նախագահը հակիրճ ու համոզիչ առարկութիւններով ապացուցեց բացասաբար վերաբերվողներին այդ ձեռնարկութեան կարեւորութիւնն ու օգտակարութիւնը, շեշտելով որ քաղաքին վագոն կը տրվի առաջին հերթում։

Ապա քուէարկութեան դրեց վարչութեան հետևեալ առաջարկները.

1) Համակովկասեան քաղաքների համագումար հրաւիրելու համար թոյլտուութիւն խնդրել համաճարակի ու թանգութեան դէմ և հիւանդ զինուորականներին կովկասեան կուրօրտներում բուժելու համար խորհրդակցելու նպատակով։

2) Միջնորդել միջանկեալ մատակարարական կոմիտէտ կազմելու մասին քաղաքագլխի նախագահութեամբ։ Դրա նպատակը պիտի լինի պարզել եղած պաշարը, թանգութեան դէմ մաքառելու միջոցները գործադրելու մասին հոգ տանել, վագոնների բաշխման և շուկայի գների խնդիրը կանոնաւորել։

3) Խնդրել յատուկ զինուորական ֆօնդից 500,000 ռուբլու օժանդակութիւն՝ անհրաժեշտ մթերքներ առնելու նպատակով շրջանառութեան մէջ դնելու համար։ Իսկ մինչ այդ վարչութեան տրամադրութեան տակ դնել 100,000 ռուբլի յիշեալ նպատակով։ Այդ գումարից, ինչպէս նախագահը ասաց, վարչութիւնը կօգտվի զգուշաբար և անհրաժեշտ դէպքում, սուր կարիքի րօպէին։

Համարեա միաձայն ընդունվում են երեք առաջարկներն էլ։

Ժամը $11^1/_2$-ին, յայտարարելով նիստը փակված, նախագահը հրաւիրում է մօտենալ քուէատուփերին և տալ քուէներ Արամեանի հարցի համար։

Քուէարկութեամբ անցնում է վարչութեան այդ առաջարկը նոյնպէս։ Լ. Դ.

ԼՕՁԻ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

Ի նկատի ունենալով այն համատարած հետաքրքրութիւնը, որ ունի այժմ Լօձը, այդ արդիւնաբերական լաբիրինթոսը՝ իր ներկայ կիսաւեր, զէնքի բռնութեան ենթակայ վիճակով, կարևոր ենք համարում մի քանի համառօտ տեղեկութիւններ հաղորդել նրա փառահեղ արդիւնաբերութեան թռիչքային զարգացման մասին, օգտվելով Բ. Իշխանեանի գերմաներէն մեծ աշխատութեան տուեալներից։

Զարմանալի պատմութիւն է ունեցել այդ քաղաքը։ Դեռ 18-րդ դարի վերջին, 1793 թ., եղել է նա մի կեղտոտ ու խղճուկ գիւղ, բաղկացած ընդամենը 44 տնից՝ 190 բնակիչներով, որոնցից միայն 15 հոգի զբաղվելիս են եղել ուլորական արհեստներով, իսկ մնացածը՝ բացառապէս երկրագործութեամբ։ Այդ գիւղի ամբողջ հարստութիւնը բաղկացած է եղել 18 ձիերից, 97 եզներից, 58 կովերից և 63 մանր կենդանիներից։ 1820 թ., սաել է՝ 23 տարուց յետոյ, Լօձի մեծութիւնը հասնում է 112 տան՝ 800 բնակիչներով, այսինքն միջին կարգի մի գիւղ։ Այդ թուականից սկսած արդէն, երբ սկսվում է գերմանացիների խմբական ներգաղթը, Լօձը արագ առաջադիմում է։ 1825 թ. Ալէքսանդր I կայսրը այցելում է Լօձ և կարգադրում է, որ բնակութեան մեծ յարմարութիւններ տան արտասահմանցիներին, որպէսզի բազմանայ նրանց հոսանքը դէպի։ 1823 թ. ծնունդ են առնում Լօձում առաջին գործարանները (կտաւագործարան)՝ բացառապէս Շլեզիայից եկած գերմանացիների ձեռքով։ 1827 թ. արդէն Լօձը կազմում էր մի փոքրիկ արդիւնաբերական քաղաք՝ 2843 բնակիչներով, դրանց մէջ 322 գործարանական բանւորներ։ Ուրեմն 7 տարվայ (1820—1827 թ.) ընթացքում Լօձի բնակիչները աճում են $255^0/_0$-ով։ Թէ ինչպիսի նմանը չը տեսնված արագ աճեցում է ունեցել Լօձի ազգաբնակութիւնը, դա երեւում է հետևեալ թւերից.

Թուակ.	Բնակիչներ	Թուակ.	Բնակիչներ
1793	190	1860	32,639
1820	800	1886	150,000
1827	2843	1897	316,209
1840	16,415	1910	450,000

Ուղիղ 50 տարվայ ընթացքում (1860—1910 թ.) Լօձի բնակչութիւնը աճել է աւելի քան $1281^0/_0$-ով։ Նման արագ բազմացում չէ ունեցել եւրօպական որևէ այլ քաղաքի բնակչութիւն. միայն ներգաղթի ուպիքական հայրենիք Ամերիկայում կարող էք նման օրինակ գտնել։ Լօձի բնակչութեան պատկառելի տոկոսը կազմել են միշտ գերմանացիները, որոնց թիւը դեռ 1860 թ. հասնում էր 12,000-ի կամ Լօձի ողջ բնակչութեան $37,50^0/_0$-ը։

Սակայն ազգաբնակութեան այդ անօրինակ աճումը արգասիք էր միայն արդիւնաբերութեան թռիչքային զարգացման վիթխարի չափերի, որոնց միայն մի քանի բնորոշ փաստերի յիշատակումով կը բաւականանանք մենք այստեղ։

Ի՞նչ չափերով են աճել Լօձի բանւորների թիւը և արտադրութեան արժէքը 50 տարվայ ընթացքում։

Թուակ.	Բանւորների թիւը	Արտադրութեան արժէքը	Արտադրութեան արժէքը իւրաքանչ. գործարանի վրայ
1860	17,044	8,091,400 ռուբլի	1991 ռուբլի
1873	18,574	12,214,574 »	1615 »
1880	19,576	30,855,800 »	7950 »
1891	26,307	47,600,000 »	292,025 »
1900	44,810	72,652,013 »	1,135,188 »
1905	50,813	83,671,099 »	1,130,690 »
1908	56,183	103,506,099 »	1,361,922 »

Մօտ 50 տարվայ ընթացքում Լօձի մանուֆակտուրային արդիւնաբերութիւնը ունեցել է այդպիսի հսկայական չափերով զարգացում. բանւորների թիւը աճել է 230 $^0/_0$-ով, արտադրութեան արժէքը՝ 1180 $^0/_0$-ով, իսկ արտադրութեան արժէքը իւրաքանչիւր գործարանի վրա հաշուած՝ 68,304 $^0/_0$-ով։ Վերջին վիթխարի տոկոսը պիտի բացատրել նրանով, որ արդիւնաբերութեան զարգացման կենտրօնացման (կօնցենտրացիա) օրէնքով քանի գնում, այնքան նուազում են գործարանները՝ քանակով, բայց խոշորանում՝ ծաւալով, այնպէս որ փոքրաթիւ բայց հսկայական գործարանները շատ աւելի մեծ արժէքներ են արտադրում, քան բազմաթիւ, բայց մանրածաւալ գործարանները։ Այսպէս օրինակ 1873 թ. Լօձի 7565 գործարանները արտադրել են 12.214,574 ռուբլու արժէք ունեցող ապրանքներ (իւրաքանչիւր գործարանին 1615 ռուբլի), իսկ 1906 թ. 76 գործարաններ արտադրել են 89.781,417 ռուբլու ապրանքներ, սաել է՝ իւրաքանչիւր գործարանին միջին թւով՝ 1.181,334 ռուբլի։

Ահա այն քաղաքը, որ բոլորել է իր արդիւնաբերական զարգացման ասկեղարը շատ կարճ ժամանակամիջոցում։ Գործող կապիտալի մէջ տիրապետող դերք է գրաւել գերմանական կապիտալը, ապա հրէականն ու լեհականը։ Ահա այն քաղաքը, որի հաւերժաւոր միլիօնների արժէքները կորստի են մատնված պատերազմի արհաւիրքների պատճառով։ Այն արդիւնաբերութիւնը, որի արդի կիսաւեր վիճակը առիթ է տուել ամենուրեք՝ հօլովելու երկրորդ արդիւնաբերական Լօձ հիմնելու միտքը։

B. Lucifer

ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

Փախստականների հարցը հայ իրականութեան ամենացաւոտ հարցերից մէկն է. Սարըղամըշի ճակատամարտից յետոյ, երբ մեր զօրքերը փոքր ինչ ետ նահանջեցին իրանց դիրքերից, անմիջապէս սկսվեց մեր դժբաղդ թիւրքահայ ու պարսկահայ եղբայրների փախուստ-գաղթը մեր սահմանակից հայկական վայրերից։ Մօգական գաւազանի մի հարուածով դատարկվեցին Ալաշկերտ, Բասէնի և համարեա թէ ամբողջ Պարսկահայաստանի հայաբնակ գաւառները. փախստականները կրելով իրանց վրա ձըմրան ամենասոսկալի դառնութիւնները, կորցնելով տասնեակ տարիների ընթացքում իրանց վաստակած գոյքը՝ հազիւ հազ անցան կովկասեան սահմանը, միակ յոյսը դնելով իրանց ռուսահայ եղբայրների գթասրտութեան վրա։ Թիւրքական և քիւրդական բարբարոսութիւնների ուրուականը ստիպեց աւելի քան 60,000 հայերի հեռանալ իրանց ծննդավայրից և ապաստան որոնել Կարսի, Ալէքսանդրօպօլի, Երևանի և Հին-Նախիջևանի շրջաններում։

Եւ ահա այդ աղէտեալներին օգնելու համար կազմվեցին Կովկասի զանազան քաղաքներում կօմիտէներ, կոմիսսիաներ և ուրիշ անուն կրող կազմակերպութիւններ։ Փախստականների վէրքերին սպեղանի դնելու համար նրանք կոչ արին հասարակութեանը, մատնանիշ անելով մօմենտի նշանակութեան վրա, գործի հրաւիրելով բոլոր բանիմաց և կարող ույժերին։ Իսկ վերջերումս Էջմիածնի համագումարը, յատկապէս նուիրված լինելով փախստականների գործին, անհրաժեշտ գտաւ դիմել Վեհափառ Հայրապետին՝ բարեխօսելու կենտրօնական կառավարութեան առջև, որ պետական գանձարանից բաց թողնվի մի որոշ գումար յօգուտ յիշեալ փախստականների՝ վերականգնելու սրանց քայքայված տնտեսութիւնը իրանց բուն ծննդավայրում։

Վերադարձնել փախստականներին հայրենիք, տալ իրանց գիւղատնտեսութեան վերականգման համար ամենաանհրաժեշտ գործիքներ և միջոցներ, մի խօսքով, աջողեցնել նախկին restitutio in integro, դա այն վերջնական նպատակն է, որի համար ծառայում է փախստականներին օգնող ամեն մի հիմնարկութիւն։ Ինչքան էլ որ ռուսահայ գիւղացիութիւնը լարի իր ույժերը աղէտեալներին օգնելու համար, այնու ամենայնիւ պէտք է համոզվել, որ այդ լարումն էլ ունի իր վախճանը, և վաղը թէ միւս օր մենք կը տեսնենք, որ առանց այն էլ աղքատ գիւղացիութիւնը ինքը ստիպված պիտի ձեռք մեկնի մուրալու։ Նախատեսելով այդ հանգամանքը՝ Էջմիածնի համագումարը եկաւ այն եզրակացութեան, որ այդպիսի մի մեծ կարիք հոգալու համար, ինչպիսին է փախստականներինը, հարկաւոր են միլիօններ, իսկ այդպիսի գումարով միակ օգնողը պետական գանձարանը պիտի համարել, որին և հարկաւոր է համապատասխան դիմում անել։ Միւս կողմից՝ բոլոր գոյութիւն ունեցող հիմնարկութիւնները, որ ծառայում են փախստականների գործին, զբաղվում են այն հարցով, որ կարելոյն չափ արագօրէն միջոցներ ձեռք առնվեն որ առաջ նպաստելու վերադարձված փախըստականների տնտեսական դրութեան բարելաւման՝ իրանց ձեռքի տակ եղած բեռսուրսներով, մինչև որ պետութիւնը իր կողմից տայ նրանից սպասվող օգնութիւնը։

Ընդհանուր առմամբ՝ պէտք է նկատել, որ փախստականների դրութեամբ զբաղվող հիմնարկութիւնները այժմս բացառիկ հոգացողութիւն են նուիրել վերադարձի հարցին. վերադարձվելու են 60,000, որոնց $^2/_3$ մասը թիւրքահայեր, իսկ $^1/_3$-ը պարսկահայեր են։ Սակայն, եթէ թիւրքահայերի վերադարձման խնդիրը առանձին ուշադրութեան առարկայ է դարձել Թիֆլիսի և կովկասեան ուրիշ քաղաքների հիմնարկութիւնների համար, 20,000 պարսկահայ փախըստականների վերադարձման, նրանց քայքայված օջախի բարեկարգման ու վերանորոգման մասին ոչ ոք չէ մտածում. գոնէ մինչև այժմս փախստականներին օգնող կազմակերպութիւններից և ոչ մէկը դրական, ակտիվ քայլերի չէ դիմել պարսկահայերի վերաբերմամբ։ Հայաստանի քանդված, աւերված վայրերից մէկը, որ նոյնքան հին է, ինչքան և հայ անունը, որը այսօր կորցրել է փաստապէս իր բնակչութեան $75^0/_0$, ոչ ոքի մտածողութեանը արժանի չէ լինում։ Կարծես թէ բոլորն էլ շեշտելիս լինեն մի բան՝ «medice, cura te ipsum». Շնորհիւ այդպիսի անփոյթ վերաբերմունքի դէպի պարսկահայ փախստականների դրութիւնը, բոլոր այն փախստականները, որ վերադարձել են Պարսկաստան, մասնաւորապէս Խոյ և Սալմաստ, գտնվում են ամենասոսկալի դրութեան մէջ ոչ թէ միմիայն այն պատճառով, որ զուրկ են իրանց կործանված տնտեսութիւնը վերականգնող և անհատական կեանքը ապահովող միջոցներից, այլ և այն պատճառով, որ կարօտ են մի կտոր չոր ցամաք հացի։ Յիշեալ վայրերում բացի բարբարոսական սպանութիւններն ու գազանութիւնները, որ կատարել են թիւրքերն ու քիւրդերը, ոչնչացված է ամեն բան, շատ տեղերում այրված են տներ, սրբապղծված են եկեղեցիներ, մի խօսքով այն տարտարոսեան պատկերն են ներկայացնում վաղեմի դրախտանման Խոյն ու Սալմաստը, որի պրօտոտիպն էր Մուշն ու Բիթլիսը 18—19 տարի սրանից առաջ։

Ձեռք չը մեկնել 20,000 պարսկահայերին՝ դա նշանակում է խորութիւն դնել պատերազմի արհաւիրքներից աղէտեալներին. հարկաւոր է որ փախստականներին օգնող հիմնարկութիւնները, որոնք իրանց ձեռքի տակ կենտրօնացրել են տասնեակ հազարներ, բաց անեն իրանց գանձարանի դուռը և պարսկահայ փախստականների վերադարձման հրամայողական կարիքը հոգալու համար. Սալմաստից ու Խոյից եկած տեղեկութիւնները պնդում են, որ վերադարձողները ոչ թէ միայն զրկվում են գարնանային վարելահողերի մշակելուց, այլ և ստիպված՝ պիտի կորցնեն իրանց աշնանային հողերի եկամուտը, եթէ նրանց չը տրվի միջոց այս ապրիլից սկսելու իրանց երկրագործական աշխատանքները։ Միւս կողմից՝ պէտք է չը մոռանալ, որ ներկայումս անհրաժեշտ զգացվող օգնութիւնը կը լինի միմիայն պալիատիվ. պարսկահայ փախստականի դրութիւնը բարելաւելու համար, ինչպէս և շեշտվեց Էջմիածնի համագումարում, հարկաւոր են միլիօններ։ Հէնց այդ պատճառով անհրաժեշտ է, որ պետական օգնութիւնը, որի մասին արդէն եղել է կարեւոր դիմումն, լայն չափով տարածվի նաև պարսկահայ փախստականի վրա։ Այլապէս, կրկնում ենք, կորստի կը մատնվեն ոչ թէ միմիայն 20,000 պարսկահայ փախստականներ, այլ նոյն իսկ բոլոր Ատրպատականի հայերը։

Պարսկահայ փախստականներին հայրենիք վերադարձնելու համար անհրաժեշտ է կազմել մի выѣздная коммиссія, որը գործէր թալանված վայրերում, դրված լինելով մի աւելի հեղինակաւոր ու պաշտօնական հիմնարկութեան կօնտրօլի տակ։ Այդ նպատակի իրագործման համար գործի կարելի է հրաւիրել նաև պարսկահայ ինտելիգենտ ու տեղական հանգամանքներին ծանօթ ույժեր։ Թող միմիայն գոյութիւն ունեցող հաստատութիւնները իրանց հովանու տակ առնեն

պարսկահայ փախստականներին նիւթականապէս օգնելու կազմակերպչական գործը և չը մոռանան այն, որ պարսկահայերն էլ պատերազմի նոյն դժբաղդ զոհերն են, ինչ որ Թիւրքահայերը: Առանց խտրութեան պէտք է օգնել բոլորին:

Թող բանիմաց հասարակութիւնը, գոյութիւն ունեցող փախստականաօժանդակիչ հիմնարկութիւնները մտածեն այսուհետև նաև պարսկահայ փախստականների վերադարձման մասին: Չենք կարող սրտի բերկրութեամբ չընդունել այն փաստը, որ յօգուտ յիշեալ փախստականների վերադարձման Նպաստամատոյց Ընկերութիւնը որոշել է բաց թողնել 3000 ր., որը առ այժմ պիտի ծառայի որպէս ֆօնդ նոյն նպատակի համար: Յուսանք որ միւս հաստատութիւնները, ինչպէս և գթասիրտ հայ հասարակութիւնը չի զլանայ մատնանշված գործի համար զոհաբերելու իր լուման, որ պիտի ամոքի հազարաւոր՝ օգնութեան սպասող պարսկահայ փախստականների արցունքները... Սպասում ենք. բոպէն թանգ է. օգնեցէք:

Սեդրակ Աւագեան

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Սպառողական ընկ. ժողովը

Շնող գիւղ, 7 ապրիլի

Ապրիլի 6-ին տեղի ունեցաւ այստեղի սպառողական «Կայծօն» ընկ. անդամների ընդհանուր ժողովը: Նախկին խանութպանի հեռանալու պատճառով վարչութիւնը հաշւել էր խանութը, և այդ հաշւի հետևանքի հետ ծանօթացնելու համար էր, որ գումարված էր ընդհանուր ժողովը: Թէ այս և թէ անցեալ ժողովներին ընկերութեան անդամների դէպի այդ հիմնարկութիւնը ունեցած վերաբերմունքից պարզ երևում է, որ գիւղացիութիւնը մեծ համակրանքով է վերաբերվում և գիտակցելով նրա օգտակարութիւնը, անհրաժեշտ համարում սպառողական խանութի գոյութիւնը գիւղում: Մեր խանութի համար գնված ապրանքը մի ամսից աւելի է, որ Թիֆլիսումն է և ոչ մի կերպ հնար չէ լինում ստանալու, որովհետև երկաթուղին ապրանք չէ ընդունում: Ժողովը որոշեց գոնէ սայլերով ապրանք բերել, եթէ երկաթուղին առաջիկայում ևս չշարունակէ ընդունել:

Այստեղի գաղթականութեան համար երէկ ստացվեց 300 պուդ ալիւր և 100 պուդ սուխարի: Մեծ պահանջ կայ շաքարի, թէյի, նաւթի, ծխախոտի և փոխնորդների: Բարեբաղդաբար գաղթականների մէջ հիւանդներ չը կան:

Բ. Մկրտումեան

Ղարաբաղի լրաբեր

Խանքենդ, 5 ապրիլի

Ղարաբաղի չորքաշ երկրագործը արդէն սկսել է գարնանացանքը: Վերջին օրերս անընդհատ տեղացող անձրևների պատճառով հողը բաւականին փափկացել է: Արտերի կանաչները առայժմ լաւ բերք են խոստանում, եթէ ի հարկէ ապագայում ազատ մնան բնութեան արհաւիրքներից:

Կենսական մթերքների չափազանց թանգութեան պատճառով Ղարաբաղի ժողովուրդը, առաւելապէս չունևոր դասակարգը, խիստ մտատանջութեան մէջ է գտնվում:

Օր-օրի վրա թանգացող ցորենը, ալիւրը և հացը՝ շատերի համար դժուարին դրութիւն է ստեղծել: Այժմ տեղական ալիւրի պուդը ծախվում է 2 ր. 45 կ., իսկ Ռուսաստանի ալիւրի պուդը 2 ր. 80 կ.:

Թանգութեան պատճառը գլխաւորապէս վերագրում են ճանապարհների հաղորդակցութեան անկանոնութեանը, որ իբր թէ երկաթուղով քիչ քանակութեամբ է ցորեն և ալիւր բերվում:

Հացի թանգանալուն ոչ պակաս նպաստում են մեր ագահ սպէկուլեանտները, որոնք սանձարձակ կերպով առաջ են տանում իրանց վնասակար գործունէութիւնը:

Շատ անգամ ենք գրել, որ դրանց դէմ պէտք է խիստ միջոցներ ձեռք առնել: Գլխաւորապէս դրանց մուտքը պէտք է արգելել գլխաւոր շուկաներից՝ Աղդամից, Խանաշէնից և Կարեագինից: Նոյնպէս պէտք է հետևել, որ դրանք իրանց ագենտների միջոցով ևս չը կարողանան ցորեն, ալիւր, գարի և այլն հաւաքել:

Մեզանում շատ-շատերն են ճանաչում դրանց և բոլորովին յանցանք և անարդարութիւն չէ՝ այդ տղրուկներին կառավարութեան միջոցով պատժի ենթարկել տալը:

Այսպէս թէ այնպէս՝ պէտք է անյապաղ միջոցներ ձեռք առնել հացի թանգութեան դէմ:

Պէտք է խնայել ժողովրդի տնտեսութիւնը:

Յետոյ ուշ կը լինի:

Ա. Ասլանեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

◆ Միխայլօվօ գիւղից վերադարձան Վրաստանի էկզարխ Պիտիրիմ արքեպիսկոպոսը և նահանգապետ Ի. Մ. Ստրախօվսկին, ուր նրանք գնացել էին այնտեղ կառուցվող գիմնազիայի հիմնարկութեանը ներկայ լինելու:

◆ Կովկասի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի նախագահութեամբ կազմված յանձնաժողովը ծրագիր է մշակել առողջացող, բայց սանատորիական բժշկութեան կարիք ունեցող զօրականներին օգնելու մասին, առաջիկայ ամառվայ ընթացքում: Դրա համար որոշվել է սանատորիաներ բացել յունիսի 1-ից մինչև սեպտեմբերի 1-ը հետևեալ կէտերում. Անապայում, Նալչիկում, Պեատիգորսկում, Նովօրոսիյսկում, Կասպանում, Բօրժոմում և Աբասթումանում: Նայած թէ որքան նուիրաբերութիւն կը լինի, ըստ այնմ էլ բացվելու են սանատորիաները: Նուիրաբերութիւնները շատ լինելու դէպքում, սանատորիաներ կը բացվեն նաև Բաթումում և Վլադիկավկազում:

◆ Մի քանի անձինք դիմել են մեզ, առաջարկելով զբաղվել Լէօ-Արմէնեան վէճի քննութեամբ: Մենք միանգամայն անհնարին ենք համարում նորից զբաղվել ներկայ րոպէին այդպիսի մի խնդրով, որի մասին արդէն «Մշակը» արտայայտվել է:

◆ Բաթում մեկնեց Կովկասի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձու Ն. Ֆ. Ռուդոլֆ:

◆ Ապրիլի 11-ին Պետրօգրադից Թիֆլիս եկաւ և հետևեալ օրը մեկնեց ռուսաց պարսկական դեսպան Եոտէքը:

◆ Այսօր, երեկ. ժամը 8-ին, Հասարակական ակումբում (Գրիբօյէդովսկայա № 22) կը կայանայ խորհրդակցութիւն Թիֆլիսում կօօպերատիվ ընկ. հիմնելու և սպառողական խանութ հաստատելու: Խորհրդակցութեանը կարող են մասնակցել ինչպէս անդամները, մշտական յաճախորդները, նաև կողմնակի մարդիկ:

◆ Մեզ խնդրում են տպել հետևեալը. «Ապրիլի 13-ին, ցերեկվայ ժամը 2-ին բժ. Խատիսեանը Նաւթլուղի հիւանդանոցի ճաշարանում, որտեղ շինված է և բեմ, խօսեց դեզինտերիայի և նրա վարակումից զգուշանալու մասին, իսկ բժ. Մինասեանը լրացրեց նրա հեշտ բժշկութեան մասին և գլխաւորապէս շեշտեց ճանճերի մասին, որոնք առանձնապէս տարածում են վարակիչ հիւանդութիւնները: Դասախօսը ցոյց տուեց դեզինտերիայի բացիլները և ամեն մի հարց տուողին պատասխանում էր ու բացատրում սիրալիր կերպով»:

◆ Քաղաքային վարչութիւնը որոշել է շտապով քաղ. դումայից պահանջել 900 ր. Օրթաճալայում պարսպ շինելու՝ Կուր գետը անցնելու համար, այգիների մօտ, Վօրօնցօվսկայա փողոցից սկսած:

◆ Կիրակի, ապրիլի 10-ից, ֆունիկուլեօրի վերին կայարանում, առանձին պավիլիոնում բացված է ձրի սինեմատօգրաֆ:

◆ Ապրիլի 10-ին «Նոր Օր» թերթի վաճառքից՝ յօգուտ պատերազմից վնասվածների, ստացվել է 938 ր. 2 կ.:

ԿՈՎԿԱՍ

◆ Ղզլարից, պ. Զաք. Նարիմանեանը մեզ գրում է, որ այնտեղի այգեգործութիւնը սկսվել է և բանուորների մեծ պահանջ կայ. շաբաթական կարող են ստանալ 3—6 ր., իսկ փոքրերը՝ կէսը. սնունդը այգետիրոջից: Գաղթական բանուորները կարող են աշխատանք գտնել:

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Сборникъ Дипломатическихъ Документовъ. Реформы въ Арменіи. 26 ноября 1912 г.—10 мая 1914 года. Изд. Министерства Иностр. Дѣлъ Петроградъ, 1915 г.

(Ժողովածու Դիպլօմատիական Դօկումենտների: Ռեֆորմները Հայաստանում: 26 նոյեմբեր 1912 թ. սկսեալ մինչ 10 մայիս 1914 թ.: Հրատար. արտաքին գործերի մինիստրութեան):

XXX

ՆԵՐԿԱՅԱՑՆՈՂ ԳՐՔԻ 147-ՐԴ ԴՕԿՈՒՄԵՆՏԸ

Հայկական ռեֆօրմների վերաբերեալ ռուս-թիւրքական համաձայնութեան բնագիրը

Նորին գերազանցութիւն պ. Կօնստանտին Գուլկեվիչը, կայսերական ռուսական գործերի հաւատարմատարը, և Նորին պայծառափայլութիւն պրինց Սայիդ Հալիմ փաշայի, մեծ վէզիրի և օսմ. կայսրութեան արտաքին գործերի մինիստրի միջև պայման կապվեց, որ երկու ընդհ.-վերատեսուչ նշանակելու հետ միաժամանակ, որոնք լինելու են Արևելեան Անատօլիայի երկու սեկտօրների գլուխ, Բ. Դուռը դիմէ մեծ պետութիւններին հետևեալ նօտայով.

«Օտարերկրացի երկու ընդհանուր վերատեսուչը գլուխ են կարգվելու Արևելեան Անատօլիայի երկու սեկտօրի: Պ. Ա... գլուխը այն սեկտօրի, որը կազմված է լինելու Էրզրումի, Տրապիզոնի և Սըվազի վիլայէթներից, և պ. Բ... այն սեկտօրի, որը կազմված է լինելու Վանի, Բիթլիսի, Խարբերդի և Դիարբէքիրի վիլայէթներից:

«Ընդհ.-վերատեսուչների գործը լինելու է հսկել ադմինիստրացիայի, արդարադատութեան, ոստիկանութեան և ժանդարմէրիայի վրա իրանց սեկտօրներում:

«Հասարակութեան ապահովութեան օրգանների ոյժի պակասութեան դէպքում, զինուորական ոյժերը, ընդհ. վերատեսուչների պահանջով, դրվում են նրանց տրամադրութեան տակ՝ կատարելու այն միջոցները, որոնք ձեռք են առնված նրանց իրաւասութեան սահմաններում:

«Ընդհ. վերատեսուչները պաշտօնից հեռացնում են, հանգամանքների բերումով, բոլոր պաշտօնեաներին, որոնց անպիտանութիւնը և վատ վարքը կը հաստատվի նրանց կողմից, ենթարկելով դատի պաշտօնեաներից նրանց, որոնք կատարել են պատժի արժանի արարք: Ընդհ. վերատեսուչները ստորին պաշտօնեաներին փոխարինում են նորերով, համապատասխանող ծառայութեան պայմաններին, որոնք նախատեսված են կանոնների և օրէնքների մէջ:

«Նրանք իրաւունք ունեն նորին մեծութիւն սուլթանի կառավարութեանն առաջադրութիւններ անել բարձր պաշտօնեաներ նշանակելու մասին:

«Նրանք անմիջապէս համապատասխան մինիստրութեան յայտնելու են կարճ պատճառաբանված հեռագիրներով պաշտօնեաների հեռացման բոլոր դէպքերի մասին, իսկ մի շաբաթվայ ընթացքում մինիստրութեան են ուղարկելու իւրաքանչիւր պաշտօնեայի գործը պատճառների մանրամասն բացատրութեամբ:

«Կարևոր դէպքերում, երբ պահանջվում են ձեռք առնել շտապ միջոցներ, ընդհ. վերատեսուչները իրաւունք ունեն անմիջապէս հեռացնելու պաշտօնից դատական վարչութեան անփոխարինելի պաշտօնեաներին, այն պայմանով, որ այդ մասին անմիջապէս հաղորդվի արդարադատութեան դեպարտամենտին:

«Վալիների կատարած գործերի դէպքում, որ պահանջում են խիստ միջոցների շտապ գործադրութիւն, ընդհ. վերատեսուչները այդ մասին պէտք է հեռագրեն ներքին գործերի մինիստրին, որը այդ անմիջապէս կը ներկայացնի մինիստրների խորհրդին: Վերջինը պէտք է վճիռ արձակի ոչ ուշ, քան չորս օրվայ ընթացքում ընդհ. վերատեսուչներից հեռագիր ստանալուց յետոյ:

«Հողային հարցերը պէտք է վճռվեն ընդհ. վերատեսուչների անմիջական հսկողութեամբ:

«Առաւել մանրամասն հրահանգներ, վերաբերեալ ընդհ. վերատեսուչների իրաւունքներին և պարտաւորութիւններին, պէտք է մշակվեն նրանց նշանակումից յետոյ, նրանց աջակցութեամբ: Այն դէպքերում, երբ, 10 տարվայ ընթացքում, ընդհ. վերատեսուչների տեղը մնայ թափուր, Բ. Դուռը յոյս է դնում մեծ պետութիւնների վեհանձն աջակցութեան վրա ընդհ. վերատեսուչներ ընտրելու գործում:

«Օրէնքները, ուկազները և կառավարական հաղորդագրութիւնները ազդարարվելու են ժողովրդին իւրաքանչիւր սեկտօրում տեղական լեզուներով: Իւրաքանչիւր կողմ իրաւունք է ունենալու ադմինիստրացիայի առջև օգտվելու մայրենի լեզուով, եթէ ընդհ. վերատեսուչը այդ հնարաւոր գտնի: Դատարանի որոշումները խմբագրվելու են թիւրքերէն, և, եթէ հնարաւոր է, միաժամանակ թարգմանվելու են կողմերի լեզուով:

«Իւրաքանչիւր էտնիքական տարրի (ունսուր) մասնակցութիւնը ժողովրդական լուսաւորութիւն բիւջէում (իւրաքանչիւր վիլայէթի) պէտք է որոշվի ժողովրդական կրթութեան համար նրանց տուած համեմատական չափով: Կայսերական կառավարութիւնը խոչընդոտ չի լինի, եթէ հաւատակիցները մասնակցութիւն ունենան համայնական դպրոցների պահպանութեան:

«Խաղաղ ժամանակ ամեն մի օսմանցի պէտք է զինուորութեան վիճակ հանի այն զինուորական շրջանում, որում ապրում է նա: Սակայն, կայսերական կառավարութիւնը, ուղարկելով ցամաքային զօրքեր Եմէնի, Ասսիրի և Նէջէֆի հեռաւոր մասերը, պէտք է, մինչև նոր կարգադրութիւնը, այդ զօրքերը համախմբի կայսրութեան բոլոր մասերից, ժողովուրդների համեմատական չափով: Բացի այդ, նա ծովային զօրքի մէջ պէտք է մտցնի նորակոչներ՝ վերցված կայսրութեան բոլոր մասերից:

«Համիդիէ գնդերը պէտք է վերափոխվեն պահեստի հեծելազօրք: Նրանց զէնքը պէտք է պահվի զինուորական պահեստներում և դուրս պիտի տրվի միայն զօրահաւաքի և զօրախաղերի ժամանակ: Նրանք պէտք է ենթարկվեն զօրքի այն կորպուսների հրամանատարներին, որոնց շրջանում գտնվում են նրանք: Խաղաղ ժամանակ գնդերի, էսկադրոնների և վաշտերի պետերը պէտք է ընտրվեն օսմանեան գործող բանակի օֆիցերների շրջանից: Այդ գնդերի զինուորները զինուորական ծառայութիւն կատարելու են մի տարի ժամանակով: Այդ գնդերը մըտնելու համար, զինուորները իրանց հաշւով պէտք է ձի և հագուստ առնեն: Իւրաքանչիւր անձ, առանց ցեղի և կրօնի խտրութեան, որ ապրում է տուեալ շրջանում, և որ ենթարկվում է այդ պահանջներին, կարող է մտնել այս գնդերի մէջ: Զօրահաւաքի և զօրախաղերի ժամանակ հաւաքած այդ գնդերը պէտք է ենթարկվեն նոյն կարգադրութիւններին, ինչպէս կանոնաւոր զօրքը:

«Վիլայէթների ընդհանուր խորհուրդների իրաւասութիւնը որոշվում է 1329 թ. (1913 թ.) մարտի 13-ի օրէնքների հիման վրա:

«Տարբեր կրօնների, ժողովուրդների և լեզուների իսկական փոխ-յարաբերութիւնը երկու սեկտօրում էլ պէտք է որոշվի վերջնական ցուցակագրութեամբ, որը կատարվելու է ընդհ.-վերատեսուչների հսկողութեան ներքոյ, կարճ ժամանակում, մի տարուց ոչ աւելի:

«Մինչև այդ ժամանակ, Վանի և Բիթլիսի ընդհանուր խորհուրդների և կոմիտէտների համար ընտրվող անդամները պէտք է ընտրվեն կիսով չափ թիւրքերից, կիսով չափ ոչ թիւրքերից:

«Եթէ Էրզրումի վիլայէթում վերջնական ցուցակագրութիւնը չը վերջանայ մի տարվայ ընթացքում, ընդհանուր խորհրդի անդամները պէտք է ընտրվեն հաւասարութեան հիման վրա, ինչպէս վերոյիշեալ երկու վիլայէթում:

«Սըվազ, Խարբերդ և Դիարբէքիր վիլայէթներում ընդհանուր խորհուրդների անդամներն այժմեանից պէտք է ընտրվեն համեմատութեան սկզբունքով: Դրա համար մուսուլման ընտրողների թիւը, մինչև ցուցակագրութեան աւարտը, պէտք է որոշվի ընտրողական ցուցակներով, որոնք հիմք ծառայէին վերջին ընտրութիւնների համար: Իսկ ոչ-մուսուլմանների թիւը պէտք է հաստատվի ցուցակների համաձայն, որոնք պէտք է ներկայացվեն նրանց համայնքների կողմից: Եթէ, սակայն, զանազան գործնական դժուարութիւններ այդ ժամանակաւոր ընտրական սիստեմը դարձնեն անհամապատասխան իրագործելի, այն ժամանակ երեք վիլայէթի՝ Սըվազի, Խարբերդի և Դիարբէքիրի ընդհ.-խորհուրդներում տեղ որոշելու համար ընդհ.-վերատեսուչները իրաւունք են ունենալու առաջարկելու համեմատական այլ չափ, առաւել համապատասխանող ժամանակի կարիքներին և վերոյիշեալ վիլայէթների պահանջներին:

«Բոլոր վիլայէթներում, ուր ընդհ. խորհուրդները հիմնված են համեմատական սկզբունքի վրա, փոքրամասնութեան ներկայացուցչութիւնը ապահովվելու է կոմիտէտներում (էնջումէն):

«Վարչական խորհուրդների համար ընտրվող անդամները պէտք է, ինչպէս առաջ, ընտրվեն կիսովի՝ թիւրքերից և ոչ-թիւրքերից:

«Եթէ ընդհ. վերատեսուչները չը գտնեն այդ անհամապատասխան, այն ժամանակ հաւասարութեան սկզբունքը մուսուլմանների և ոչ-մուսուլմանների միջև՝ պէտք է գործադրվի և ոստիկանութեան ու ժանդարմէրիա ընտրելու համար երկու սեկտօրում էլ, տեղ բացվելու չափով:

«Հաւասարութեան նոյն սկզբունքը պէտք է գործադրվի, որքան այդ հնարաւոր է, նաև երկու սեկտօրի բոլոր մնացած պաշտօնների բաժանման ժամանակ:

«Որի հետևանքով, վերոյիշեալ անձինք ստորագրեցին ներկայ ակտը և վաւերացրին իրանց կնիքով:

Ստորագրել են՝ Գուլկեվիչ և Սայիդ-Հալիմ

Կ. Պոլիս, 26 յունվ./8 փետր. 1914 թ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ժողովրդական Տուն

Մենք սովորված ենք դարձել մատնանշել հայկական դրամատ. սեկցիայի վարչութեան անտարբերութիւնը, մի անտարբերութիւն, որ հասնում է արհամարհանքի աստիճանին: Նա, կարծես, բանի տեղ չի դնում Ժողովրդական Տան յաճախող հասարակութեան պահանջը, ճաշակը և համբերատարութիւնը:

Նա չարագործում է այդ համբերատարութիւնը:

Նա, որ առանձնել է ժողովրդի ճաշակի զարգացման լուրջ գործը, իր նպատակին չի ծառայում:

Եւ նրա այդ անտարբեր վերաբերմունքին պէտք է վերագրել այն անպիտան պիէսների ներկայացումը, որոնք պարբերաբար դրվեցին Ժողովրդական Տան բեմի վրա, ինչպէս օրինակ «Երևոյեան շփոթը», «Վարքի թւանշան», «Ղարաբաղի աստղագէտը» և վերջապէս «Նախօրեակին», որը ներկայացվեց ապրիլի 13-ին:

Առաջին երեքը գոնէ ունեն աւել կամ պակաս շողկապներ ու հանգոյցներ, իսկ վերջինը՝ «Նախօրեակին» անօրինակ էր իր բացասական կողմերով և անշնորհքութեամբ:

Բեմ հանել դրամատիկական այդ կակաղանքը, դա պէտք է մի թիւրիմացութիւն էր համարել հայկ. սեկցիայի վարչութեան գործունէութեան տեսակէտից:

«Նախօրեակին» պիէսի բովանդակութիւնը այս է.

Առաջին գործողութեան մէջ հայ ուսանողները ժողով են գումարել և խօսում են պատերազմի ու հայրենիքին օգնութեան գնալու մասին: Խօսում են լրագրական յօդուածների լեզուով և սովորելի խօսքեր: Մէկը մարքսիստ է, հակառակ է հայրենասէրների մտադրութեան՝ հայրենիքին օգնելու համար կամաւոր գնալուն: Մի քանի խօսքով վէճ է ծագում ուսանողների խմբի և այս մէկի միջև, որին ուսանողները դուրս են անում, որից յետոյ որոշում են անպատճառ մեկնել հայրենիք: Այս տեսարանը, չը նայած անչափ անգոյն և թոյլ լինելուն, այնու ամենայնիւ յոյս էր տալիս, որ հետեւեալները բանի նման կը լինէին:

Երկրորդ գործողութեան մէջ ուսանող Արմէնը (Ամօ Խարազեան) սիրոյ մէջ բացատրութիւն է ունենում տանտիրոջ գիմնազիստուհի աղջկայ (տ. Ցամիկ) հետ և երկու անգամ համբուրելով նրան՝ գնում է կայարան:

Երրորդ գործողութեան մէջ գիմնազիստուհի տ. Ցամիկը անկողնում պառկած երազում է Արմէնի մասին և որոշում դառնալ գթութեան քոյր:

Չորրորդի մէջ, ուսանողները դիրքերում՝ գործողութեան սկզբից մինչև վերջը՝ տրաք-տրաքացնում են չոր հրացաններից, որոնք դէպի լեռները բռնելու տեղ, դէպի էին անում իրար գլխի ու թիկունքի: Ամբողջ գործողութեան ընթացքում հասարակութիւնը ծիծաղում էր այդ անշնորհքութեան վրա:

Հինգերորդ գործողութեան մէջ, որ ներկայացնում է դաշտային հիւանդանոց, գթութեան քոյր գիմնազիստկան, հանդիպելով իր վիրաւոր Արմէնին, համբուրվում է նրա հետ, որից յետոյ Արմէնը մեռնում է և վարագոյրը իջնում է:

Հասարակութիւնը տարակուսանքով և տրտունջով հեռանում է թատրոնից:

«Նախօրեակը» չունի որևէ արժանիք, որի վրա արժէնար կանգ առնել:

Պիէսը մի թիւրիմացութիւն է և բացասականութեան անօթ, որի վրա կանգ չենք առնում, խնայելով պիէսի հեղինակ պ. Արա-Լիրիին: Խաղի մասին աւելորդ է խօսել:

Ս. Ր.

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Թիֆլիսի ժամերով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է՝

№ 3	դէպի Բաթում	1 ժ. 45 ր. ցերեկ.
№ 4	» Բագու	7 ժ. 3 ր. երեկ.
№ 6	(արագ) »	12 ժ. 8 ր. ցերեկ.
№ 9	» Բաթում	8 ժ. 53 ր. երեկ.
	» Ջուլֆա	10 ժ. 23 ր. երեկ.
	» Բօրժոմ	3 ժ. 2) ր. ցերեկ.

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍ՝

№ 3	Բագուից —	12 ժ. 54 ր. ցերեկ.
№ 4	Բաթումից —	5 ժ. 55 ր. երեկ.
№ 5	Բագուից (արագ)	7 ժ. 41 ր. երեկ.
№ 10	Բաթումից —	9 ժ. 51 ր. առաւ.
	Ջուլֆայից —	6 ժ. 53 ր. առաւ.
	Բօրժոմից —	7 ժ. 25 ր. առաւ.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 թ.

(Պուշկին, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

«606»-ի և «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ս. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն:

Բ. Գ. ԸՂՏԱՐԵԱՆ—9½—2 ժ. ներքին, ջղային և երեխայոց հիւանդութ. և ծաղկահատ.:

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի քթի հիւանդութ.:

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երեխ. հինգշ. և շաբաթ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ.:

ԿԻՆ-Բ.ԺԻՇԿ ՏԷՐ-ՊԵՏԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—6—7 ժ.

Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—61

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

նախկին օրդինատոր Պետերբուրգի սիֆիլ.-վեներ. կլինիկայի: Ընդունում է հիւանդներին յատկապէս միզասեռային, վեներ., սիֆիլիսային հիւանդութեան. առաւ. ժամը 10—11 և երեկ. ժ. 6—8. Սեմեօնօվսկայա փող., № 18 (Վօրօնցօվի արձանի մօտ): Բժշկի բնակարանը Սեմեօնօվսկայա, № 16.

(չ. ու. կ.) 1018. 100—54

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„ՄՇԱԿԻ" ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

վաճառվում են հետևեալ հրատարակութեանց սակաւաթիւ օրինակները

1) ՄՏՔԻ ՄՇԱԿԸ, Գր. Արծրունու գրական գործուն. 25-ամեակի առիթով, Խ. Մալումեանի, գ. 50 կ.
2) АГРАРНЫЯ ПРОБЛЕММЫ, Ал. Калантаръ, . . . գ. 10 կ.
3) СУДЬБА ТАБАКОВОДСТВА НА ЧЕРНОМОРСК. ПОБЕРЕЖЬѢ, Ал. Калантаръ, . . գ. 15 կ.
4) ԻՆՔՆԱԿՈՉ ԻՇԽԱՆԸ Վիլհէլմ Հաուֆի, թարգմ. օր. Վ. Տէր-Նիկողայոսեանցի, . գ. 10 կ.
5) АРМЯНСКАЯ ПОЭЗІЯ ВЪ ЛИЦѢ РАФАИЛА ПАТКАНЬЯНА, Гр. Чалхушьяна, . . գ. 50 կ.
6) ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԱԽՏԵՐ, բժ. Ա. Բուդաղեանի, . . գ. 05 կ.
7) ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ԵՒ ՀՐԱԲՈՒԽ, Վ. Լունկեվիչի, . . գ. 06 կ.
8) ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՎԱՐԺՈՒՀԻ, Շչէդրինի, թարգմ. Խ. Մ.-ի, . գ. 05 կ.
9) ԵՐԿՈՒ ՆՈՎԷԼԼԱ, Իւհաննի Ահոյի, թարգմ. Լ. Բաբայեանի, գ. 10 կ.
10) ՍԻՍՏԵՄ, Մ. Հալբէի, և ԵՐՋԱՆԻԿ ԻՇԽԱՆԸ, Օ. Վայլդի, թարգմ. Լ. Բաբայեանի, գ. 15 կ.
11) ՀՐԲԷՆ, Գ. Տէր-Թադէոսեանի, գ. 40 կ.
12) ԴԺՈԽՔ, Ց. Ջանիկեանի, II հտ., գ. 30 կ.
13) СѢРА, Лекція д-ра А. Арцруни, գ. 20 կ.

Այս գրքերից մի մի օրինակ պահանջողներին զեղչ է լինում 20%, ճանապարհածախսն էլ մեզ վրա:

Դիմել՝ Ред. газеты «МШАКЪ», Тифлисъ.

(8) 0—2

Типографія Канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лоирсъ-Меликовская улица, домъ казенный.